باب ٽيون

سماجي آداب

تدريسي معيار

هن باب پڙهڻ کان پوءِ شاگردن ۽ شاگردياڻين مان اميد ڪجي ٿي ته اهي:

- هر صورت حال ۾ ان جي مناسب آدابن جو خيال رکندا.
- احساس ڪندا ته آدابن کي صرف ياد ڪرڻو ناهي بلڪ انهن کي پنهنجي زندگي جو اڻ ٽر حصو بڻائڻو آهي.
- اها پرک ڪري سگهندا ته ڏيکاءُ طور آدابن جو مظاهرو ڪرڻ هڪ خالي دعوىٰ برابر آهي.
- احساس ڪندا ته بس، ريل ۽ جهاز جي سفر جي مناسب آدابن جو خيال رکڻ سان ماڻهوءَ ۾ اعتماد وڌي ٿو.

سماجي آداب (Etiquettes) مان مراد سماج ۾ بهتر تعلق پيدا ڪرڻ لاءِ مقرر ڪيل اهي آداب، اصول، قاعدا، رويا ۽ اخلاقي طور طريقا آهن. جن تي سماجي زندگي ۾ هلت چلت، هڪ ٻئي سان ميل جول، ڳالهه ٻولهه، گڏجاڻين، مذهبي جاين، ڪاروبار، آفيسن، بَسن، ريل گاڏين يا هوائي جهازن جي سفر دوران عمل ڪرڻ ضروري هوندو آهي. انهي سان ماحول خوشگوار ٿيندو آهي. هرڪو خوشي محسوس ڪندو آهي. ڪم ڪار ۾ سهولت ٿيندي آهي. هڪ ٻئي تي اعتبار، اعتماد ۽ احترام ۾ اضافو ٿيندو آهي ۽ ماڻهو قوم ۽ ملڪ ۾ مهذب شمار ٿيندو آهي.

هن باب ۾ ”آداب“، ”عبادت گاهن جا آداب“، ”دفتر ۽ بينڪ جا آداب“، ”بس اسٽينڊ، ريلوي اسٽيشن ۽ هوائي اڏي جا آداب“ سان گڏ ”مارڪيٽ جا آداب“ متعلق سبق شامل ڪيا ويا آهن.

آداب

سکيا جي حاصلات

هن سبق پڙهڻ کان پوءِ شاگرد ۽ شاگردياڻيون هن لائق ٿيندا ته اهي:
- مناسب آدابن جي بنياد جي وضاحت ڪري سگهندا.
- وضاحت ڪري سگهندا ته هر ماڻهو کي آدابن جي ڏهن اصولن جي ڄاڻ هئڻ گهرجي.
- سماجي آدابن جي ضرورت بيان ڪري سگهندا.
- وضاحت ڪندا ته مکيه مذهبن جي ”سنهري اصول“ جو نقط نظر ڪهڙو آهي.

ٻين جي جذبن جو خيال، باهمي عزت ۽ همدردي، سماجي ادبن ۽ طور طريقن جا بنياد آهن. جيڪي هلڻ چلڻ، ڳالهائڻ ٻولهائڻ ۽ زندگي جي ڪاروهنوار کي بهتر ۽ خوبصورت بڻائين ٿا. سنا آداب ۽ طور طريقا سماج جي سونهن، ناماچاري، ترقي ۽ خوشحالي جي اضافي لاءِ بنياد مهيا ڪن ٿا. تنهن ڪري انهن تي روزمره جي زندگي ۾ عمل ڪرڻ ضروري آهي. سماج جي آداب جا بنيادي ڏهه اصول هيٺ ڏجن ٿا جن جي هر ڪنهن کي خبر هئڻ گهرجي.

1. **مهربان (Please) ۽ مهرباني (Thank You) چوڻ:** جڏهن اوهان ڪنهن سان ملو ٿا ۽ هن جو توجهه ۽ دلچسپي حاصل ڪرڻ چاهيو ٿا ته هن سان مهربان (Please) ڪري مخاطب ٿيو يا مهرباني ڪري مونکي معاف ڪجو (Please excuse me) چئو. جڏهن هو اوهان جي ڳالهه ڌيان ۽ دلچسپي سان ٻڌي، اوهان جي مدد ڪري يا اوهان جو ڪم ڪري ته اوهان خلوص ۽ دل جي گهرائيءَ سان هن جو ٿورو مڃو ۽ ڪيس اوهان جي مهرباني (Thank You) چئو. جيڪڏهن ڪير اوهان کي ٿينڪ يو (Thank You) چئي ته اوهان موٽ ۾ اوهان کي ڀليڪار (You are welcome) چئو. اوهان کان ڪڏهن ڪا غلطي ٿئي ته اها مڃو ۽ معاف ڪجو (Sorry) چئو.
2. **پنهنجو تعارف ڪرائڻ:** اوهان جنهن ماڻهو سان ملو ٿا، لازمي ناهي ته ان کي اوهان جو پورو نالو ايندو هجي. اڪثر ماڻهو سامهون واري ملندڙ ماڻهو جو نالو وساري ڇڏيندا آهن

۽ انهن کي ٿوري پريشاني محسوس ٿيندي آهي تنهن ڪري اوهان پنهنجو پورو نالو ڪٽي تعارف ڪرايو ۽ پوءِ هٿ ملايو. سامهون مخاطب جو به پورو نالو وٺڻ گهرجي ۽ پنيان صاحب يا صاحبہ لڳائڻ گهرجي. ميٽنگ ۾ به هر ڪنهن کي پنهنجو پورو نالو ڪٽي، مختصر تعارف ڪرائڻ گهرجي.

.3 **مناسب طريقي سان هٿ ملائڻ:** هر ڪنهن سان گرم جوشيءَ سان هٿ ملايو ۽ ان جي اکين ۾ نهاريندي پليڪار وارا لفظ چئو. هٿ کي حد کان وڌيڪ زور نہ ڏيو، جنهن سان ان کي تڪليف پهچي. پر جيڪڏهن ڪنهن کي هٿ ملائڻ ڏکيو لڳي يا هو هٿ ملائڻ نہ چاهي تہ ڪيس پري کان ڪيڪارجي.

.4 **هلت چلت نيڪ رکڻ:** پنهنجو هلڻ چلڻ نيڪ ۽ پروقار رکو. ڪرسي يا ڊيسڪ تي ٽنگ تي ٽنگ چاڙهي نہ ويهو. قطار ۾ بيهو ۽ پنهنجي واري جو انتظار ڪريو. پنهنجي ڊريس جو خاص خيال رکو جهڙو موقعو يا تقريب هجي ان جي مناسبت سان ڪپڙا پايو. وڏي عمر وارن، عورتن، معذورن کي اٿي بيهي پنهنجي سيٽ پيش ڪريو. ڪنهن جي اڳيان نہ لنگهو ۽ نہ ئي ڪنگهو يا ڇڪ ڏيو. ڪنهن وبا دوران پنهنجي منهن تي ماسڪ پايو ۽ ڪنگهڻ يا ڇڪ ڏيڻ مهل پنهنجي نونٽ کي پنهنجي وات سامهون رکو.

.5 **ٻين جي لاءِ دروازو کولي جهلي بيهڻ:** ايندڙ ماڻهن جي لاءِ دروازو کولي ڏيو. انهيءَ ۾ عمر، جنس جو فرق نہ رکو. ڪنهن پوڙهي، ٻي وس ۽ بار واري ماڻهو کي ايندي ڏسو تہ ڪيس دروازي مان لنگهڻ ۾ مدد ڪريو. اهو سٺي اخلاق جو اهڃاڻ آهي. جيڪڏهن ڪو ٻيو ماڻهو اوهان جي لاءِ دروازو جهلي بيٺو آهي تہ ان کي مهرباني چئو.

.6 **وقت جي پابندي ڪرڻ:** پنهنجي ۽ ٻين جي وقت جي قدر ۽ قيمت جو احساس رکو. توهان جو ڪنهن سان ملڻ جلڻ لاءِ وقت مقرر هجي تہ انهيءَ تي پهچو. ڪنهن مجبوريءَ ڪري دير ٿيڻ جي صورت ۾ فون ڪال ڪري ڪيس مطلع ڪريو. تقريب ۾ ڪنهن کي پنهنجو انتظار نہ ڪرايو ۽ نہ گهڻو اڳ ۾ پهچو.

.7 **ٻئي جي ڳالهہ ڌيان ۽ احترام سان ٻڌڻ:** پهرئين ٻئي جي ڳالهہ توجهہ سان ٻڌو ۽ پوءِ ڪيس جواب ڏيو. تميز، اخلاق ۽ احترام کي هر حالت ۾ قائم رکو. وڏي آواز ۾ نہ بلڪ نرمي سان ڳالهايو. ٻئي جي ڳالهہ وچ ۾ نہ ڪاٽيو. جيڪڏهن متفق نہ آهيو تہ بہ پاڻ تي ڪنٽرول رکو ۽ واري اچڻ تي نرمي ۽ ادب سان پنهنجي خيالن جو اظهار ڪريو. اجائي ڳالهہ، پر پٺ گلا، گندگار ۽ چرچي هٽڻ کان پاسو ڪريو.

8. **موبائيل فون جي استعمال ۾ ادب جو خيال رکڻ:** آفيس، تقريب يا قطار ۾ پنهنجو موبائيل فون بند رکو يا سائيلنٽ موڊ (Silent Mode) تي رکو. عام حالت ۾ رنگ ٽون (Ringtone) وٽندڙ ۽ ننڍي آواز واري رکو. ضروري ڪال جي صورت ۾ Sorry چئي ٿورو پاسي تي وڃي آهستہ آواز ۾ ڳالهايو.

9. **تڪليف ۾ مبتلا ماڻهن جي مدد ڪرڻ:** ڪنهن کي ڪنهن بہ قسم جي مشڪل ڪان آزاد ٿيڻ جي جدوجهد ڪندي ڏسو تہ يڪدم ان جي مدد ڪريو. روڊ تي حادثي جي صورت ۾ زخمي ٿيل ماڻهن جي هر طرح مدد ڪريو. ڪنهن جاءِ تي باهہ لڳي يا جاءِ ڪري پئي تہ ڦاٿل ماڻهن کي ٻاهر ڪڍڻ ۽ باهہ وسائڻ ۽ ملبو هٽائڻ وغيره وارن ڪمن ۾ حصو وٺو ۽ انهن سان هٿ ونڊايو.

10. **هر جڳهہ صفائي سترائي جو خاص خيال رکڻ:** پنهنجي گهر، اسڪول، آفيس، تقريب، دعوت ۾ يا سير تفريح دوران کائڻ پيئڻ کان پوءِ هيڏانهن هوڏانهن پکڙيل ڪِن ڪچري، پلاسٽڪ جي ٿيلهي، ڪنهن ڊسٽ بن ۾ اڇلايو. شيشيءِ جون بوتلون ۽ ٽن ڊٻا وغيره الڳ الڳ ردي جي ٽوڪرين ۾ اڇلايو.

سماجي ادبن جي ضرورت: هن دنيا کي رهڻ جو سٺو هنڌ بنائڻ لاءِ سماجي ادبن جي تمام گهڻي ضرورت آهي. سماجي ادبن تي عمل ڪرڻ سان هر ڪنهن جي شخصيت جي سونهن، وقار ۽ عزت ۾ اضافو ٿئي ٿو. سندس ناموس کي چار چنڊ لڳي وڃن ٿا. روزمره جي ڪاروهنوار ۾ آساني ۽ سهولت پيدا ٿئي ٿي. ادارن ۽ آفيسن ۾ ڪم ڪندڙن کي سڪون، چاهہ ۽ اطمينان سان ڪم ڪرڻ جو موقعو ملي ٿو. اتي جو ماحول بهتر ٿئي ٿو. انهن جي ڪارڪردگي بهتر ٿئي ٿي. ڪارخانن ۾ مالڪن جو مزدورن ۽ ملازمن جو عوام جي وچ ۾ عزت ۽ احترام وارو رشتو قائم ٿي وڃي ٿو. تنهن ڪري اهي پيداواري جڳهہ تي وڃن ٿا. سماج مان جهيڙا جهٽا گهٽجي ختم ٿي وڃن ٿا. جيڪڏهن ڪو غلطي ڪري ٿو تہ معافي ۽ درگذر جو در کليل رهي ٿو. گلا، نفرت، ڪينو، ڪدورت، حسد ۽ ساڙ جهڙن اوگڻن ۾ ڪمي اچي ٿي ۽ ماڻهن جي زندگي سڪون ۽ اطمينان واري بڻجي وڃي ٿي.

دنيا جي مکيہ مذهبن جي سکيائن موجب سماجي ادبن جو سنهري اصول Golden Rule هي آهي تہ "اوهان ٻين سان اهڙو ئي سلوڪ ڪريو جهڙو اوهان پنهنجي لاءِ ٻين کان چاهيو ٿا."

سٺن سماجي ادبن ۽ وهنواري طور طريقن جو ٻيو نالو ٻين جو احترام ڪرڻ، انهن

جي جذبن جو خيال رکڻ ۽ انهن جي ضرورتن کان باخبر هئڻ آهي. جنهن جي سماج ۾ تمام گهڻي اهميت آهي. ان تي عمل ڪرڻ سان هڪ خوشحال معاشرو وجود ۾ اچي ٿو. تنهن ڪري ”عزت ڏيو ۽ عزت وٺو“ .

هن سبق مان معلوم ٿيو تہ:

ٻين جي جذبن جو خيال، باهمي عزت ۽ احترام، ڌيان ۽ همدردي سماجي ادبن ۽ طور طريقن جا بنياد آهن. جيڪي هلڻ چلڻ، ڳالهائڻ ٻولهائڻ ۽ زندگي جي ڪاروهنوار کي بهتر ۽ خوبصورت بڻائين ٿا. سنا آداب ۽ طور طريقا سماج جي سونهن، ناماچاري، ترقي ۽ خوشحالي جي اضافي لاءِ بنياد مهيا ڪن ٿا.

دنيا جي مکيہ مذهبن جي سکيائن موجب سماجي ادبن جو سنهري اصول Golden Rule هي آهي تہ ”اوهان ٻين سان اهڙو ئي سلوڪ ڪريو جهڙو اوهان پنهنجي لاءِ ٻين کان چاهيو ٿا.“ سٺن سماجي ادبن ۽ وهنواري طور طريقن جو ٻيو نالو ٻين جو احترام ڪرڻ، انهن جي جذبن جو خيال رکڻ ۽ انهن جي ضرورتن کان باخبر هئڻ آهي. جنهن جي سماج ۾ تمام گهڻي اهميت آهي ان تي عمل ڪرڻ سان هڪ خوشحال معاشرو وجود ۾ اچي ٿو. تنهن ڪري ”عزت ڏيو ۽ عزت وٺو“ .

مشق

(الف) هيٺين سوالن جا مختصر جواب لکو:

1. آداب ڇا کي ٿو چئجي؟
2. موبائيل فون جي استعمال جا آداب ڪهڙا آهن؟
3. ڪنهن کي تڪليف ۾ مبتلا ڏسي ڇا ڪرڻ گهرجي؟
4. ٻين سان مخاطب ٿيڻ جا آداب ڪهڙا آهن؟
5. ماڻهوءَ کي پنهنجي هلت چلت ڪيئن رکڻ گهرجي؟

(ب) هيٺين سوالن جا تفصيلي جواب لکو:

1. سماج ۾ آداب ڇو ضروري آهن؟
2. ملاقات ڪرڻ جي آدابن تي نوٽ لکو.
3. اوهان جي نظر ۾ اهي ڪهڙا آداب آهن جن جي هر ڪنهن کي ڄاڻ هجڻ گهرجي؟

(ج) صحيح جواب جي سامهون (✓) جو نشان لڳايو.

1. جيڪڏهن غلطي ٿي وڃي ته چوڻ گهرجي:

(الف) مهربان (ب) پليڪار

(ج) معاف ڪجو (د) صاحب يا صاحبہ

2. اگر ڪنهن سان ملڻ جو وقت مقرر ڪجي ته ضروري آهي:

(الف) فون ڪال ڪرڻ (ب) وقت جي پابندي ڪرڻ

(ج) پنهنجو تعارف ڪرائڻ (د) دير سان ملاقات ڪرڻ

3. ٻئي جي ڳالهائڻ دوران ضروري آهي:

(الف) ڪتاب پڙهڻ (ب) موبائيل فون هلائڻ

(ج) دروازو کولڻ (د) توجھ سان ٻڌڻ

4. پنهنجي ماحول کي رکڻ گهرجي:

(الف) صاف سٿرو (ب) گوڙ وارو

(ج) بيڪار (د) ٿڌو ۽ گرم

5. سماجي آدابن جو سونهري اصول آهي ته اوهان ٻين سان اهڙو ئي ورتاءُ ڪريو جهڙو توهان پاڻ:

(الف) ٻين سان ڪيڏو ٿا (ب) ٻين سان ڳالهايو ٿا

(ج) گڏ گهمڻ وڃو ٿا (د) ٻين کان پنهنجي لاءِ چاهيو ٿا.

شاگردن ۽ شاگردياڻين لاءِ سرگرمي

شاگرد ۽ شاگرديائيون رول پلي (Role-play) جي ذريعي ڪلاس ۾ آدابن جي ڏهن اصولن جو عملي نمونو پيش ڪن.

استادن لاءِ هدايتون

شاگردن ۽ شاگرديائين کي آزاد ۽ با اصول زندگي گذارڻ جي اهميت کان واقف ڪيو وڃي ۽ بااصول زندگيءَ ۾ آدابن جي حيثيت سمجهائي وڃي.

لفظ	معنىٰ	لفظ	معنىٰ
نوان لفظ ۽ انهن جي معنىٰ			
ڪاروهنوار	ڪم ڪار	سماج	معاشرو
خلوص	سچائي	تعارف	هڪ ٻئي جي سڃاڻپ
ڪيڪارڻ	سلام ڪرڻ	مطلع ڪرڻ	خبردار ڪرڻ
ٻڌاڪ	لاڦ، اجائي ڳالهه	وقار	عزت
ڪدورت	نفرت	سلوڪ	طور طريقو
سنسار	جهان، عالَم	ناموس	هاڪ، ڏاڪو

عبادت گاهن جا آداب

سکيا جي حاصلات

هن سبق پڑهڻ کان پوءِ شاگرد ۽ شاگردياڻيون هن لائق ٿيندا تہ اهي:

- واضح ڪري سگهندا تہ عبادت گاهون مذهب، ذات، نسل ۽ رنگ جي فرق کانسواءِ هر ڪنهن لاءِ کليل هونديون آهن.
- انهي ڳالهہ کي يقيني بڻائيندا تہ عبادت گاهن ۾ وڃڻ وقت مناسب لباس، پيرن اگهاڙن ۽ مقرر وقت جو خيال رکيو ويندو آهي.
- عبادت گاهن جي تقدس ۽ سارسنڀال واري نظام جو هر طرح خيال رکڻ جي ڪوشش ڪندا.
- انتشار جا سبب ڄاڻي ان کان بچي سگهندا.

ڪنهن بہ معاشري يا ملڪ ۾ عبادت جون جايون مقدس سمجهيون وينديون آهن. ماڻهو انهن ۾ وڃي عبادت ۽ پوڄا ڪندا آهن. هر مذهبي جڳهہ ان مذهب جي مڃيندڙن جي لاءِ انتهائي ادب، احترام ۽ تقدس واري جاءِ هوندي آهي. هر ملڪ ۾ اڪثريت توڙي اقليت وارن کي پنهنجي پنهنجي عقيدي ۽ مذهب مطابق عبادت ۽ پوڄا ڪرڻ جو آئيني طرح حق مليل هوندو آهي. انهيءَ سان گڏوگڏ ملڪي قانون پٽاندر هر ماڻهو کي پنهنجي مذهب يا ٻين ڌرمن جي عبادت گاهن جو احترام ڪرڻ لاءِ پابند ڪيو ويو آهي. سڀني عبادت گاهن جي تقدس بابت مقرر ڪيل اصول يا آداب هي آهن:

- سڀني مذهبن يا عقيدن جو هر ڪنهن کي احترام ڪرڻ گهرجي.
- ڪنهن بہ عبادت گاهہ ۾ وڃڻ کان اڳ ۾ پنهنجا موبائيل فون بند ڪرڻ گهرجن.
- مناسب ڪپڙا پاتل هئڻ گهرجن ۽ پير اگهاڙا هئڻ گهرجن.
- سياح يا ٻئي عقيدي وارو هئڻ جي صورت ۾ جيئن اتي جا عبادت ڪندڙ ڪندا هجن

تيئن ڪجي نہ تہ خاموشي ۽ ادب سان هڪ پاسي ويهي رهڻ گهرجي.

مکيہ مذهبن جي عبادت گاهن ۾ وڃڻ جا آداب:

مسجد:

- جوتا لاهي ڇڏيو ۽ مسجد ۾ وڃڻ لاءِ وضو ڪريو يا هٿ منهن ڌوئو.
- پنهنجا پير قبلي ڏانهن نہ ڪريو.
- مٿي ڪي ڪنهن ڪپڙي يا ٽوپي سان ڍڪيو.
- مسجد ۾ داخل ٿيڻ وقت ساڄو پير اندر رکو ۽ نڪرڻ مهل کاٻو پير ٻاهر رکو.
- عورتن کي پنهنجو بدن اهڙي نموني ڍڪڻ گهرجي جو سندن ڪو بہ انگ اگهاڙو نظر نہ اچي.

چرچ:

- عبادت شروع ٿيڻ کان اڳ ۾ خاموش رهو. لائبريري جهڙي خاموشي هئڻ گهرجي.
- آچر جي ڏينهن واري ”پاڪ شراڪت (هولي ڪميونيئن) ۾ شروع کان آخر تائين شرڪت ڪجي ۽ عبادت کي مڪمل وقت ڏيڻ گهرجي.
- ڳائڻ / موسيقي تي نہ تاڙي وڄايو ۽ نہ ئي واهہ واهہ چئو.
- دعا کان پوءِ آمين چئو.

ڪنيسہ:

- يهودي عبادت مهل هڪ ٽوپي ڪپا پائين ٿا. اها پايو.
- يهودين جي عبادت ٽي چار ڪلاڪ هلندي آهي جنهن ۾ اٿڻ ويهڻ گهٽو هوندو آهي جيئن ٻيا ڪن تيئن ڪريو نہ تہ ٻاهر هليا وڃو.
- پاڪ ڪتاب پٽ تي نہ رکو هيٺ ڪريل هجي تہ ان کي کڻي چمو.
- واهہ واهہ نہ ڪريو.

ٻڌ ڌرم جو مندر يا مڙهي:

- ٽوپلا ۽ جوتا لاهيو.
- مناسب ڊريس پايو، ڪڇو نہ پر ڊگهي پينٽ پايو.
- ٻڌ جي مورتي کي نہ ڇهو. ڪنڌ نمائي پٺي پر بہ ٽي قدم کڻي پوءِ واپس ورو.
- راهب، ڀائو يا راهبہ اچي تہ اٿي بيهو.

- ڪنهن شيءِ وٺڻ يا ڏيڻ لاءِ ساڄو هٿ استعمال ڪريو.
- اندر داخل ٿيڻ لاءِ ڪابو پير ۽ ٻاهر نڪرڻ لاءِ ساڄو پير پهرئين ڪڍو.
- پيشوا ڪي هٿ ٻڌي، ٿورو جهڪي پوءِ نمسڪار ڪريو.

هندو مندر يا مڙهي:

- جوتا ٻاهر لاهيو.
- پرشاد وٺڻ يا ٻئي ڪنهن ڪم لاءِ ساڄو هٿ استعمال ڪريو.
- پوڄا ۾ شرڪت ڪريو نه ته خاموشيءَ سان هڪ پاسي ويهي رهو.
- داخلا وقت ڇت ۾ لٽڪيل گهنڊ وڄايو.
- پوڄا کان اڳ يا پوءِ ديوي ديوتائن جي جئه ٻولايو نه ته ماٺ رهو.

سکن جو گردوارو:

- جوتا ٻاهر لاهيو.
- ڪپڙي يا پڳ سان مٿو ڍڪيو.
- عبادت ۾ حصو وٺو نه ته خاموش رهو. ڳائڻ خاموشيءَ ۽ ادب سان ٻڌو.
- واهه گرو چئو يا ماٺ رهو. جئه ٻولهائڻ مهل ساٿ ڏيو نه ته خاموش رهو.
- ڪڙاهه پرساد وٺو.

اوهان جي ڳوٺ، شهر يا پسگردائي ۾ پنهنجي مذهب جي يا ٻئي ڪنهن ڌرم جي عبادت گاهه هجي ته ان جي تقدس ۽ بچاءَ جو هر صورت ۾ خيال ڪريو. انهن جي سارسنڀال لهو. ڪنهن ٻئي مذهب جو ماڻهو اوهان جي عبادت گاهه ۾ اچڻ چاهي ته ته ان کي منع نه ڪريو. ڇاڪاڻ ته عبادت گاهون بنا ڪنهن مذهب، رنگ، ذات يا نسل جي فرق جي سڀني لاءِ کليل هئڻ گهرجن. جيڪڏهن اوهان کي ڪنهن ٻئي مذهب جي عبادت گاهه ۾ وڃڻو هجي ته ان جي انتظاميه جي اجازت سان ۽ مقرر ادبن تي عمل ڪندي وڃڻ گهرجي.

اوهان جي علائقي ۾ ڪنهن ٻئي مذهب جي عبادتگاهه تباهه حال هجي ته ان جا ڪارڻ معلوم ڪرڻ گهرجن ته جيئن انهيءَ کي وڌيڪ تباهي کان بچائي سگهجي.

هن سبق مان معلوم ٿيو ته:

ڪنهن به معاشري يا ملڪ ۾ عبادت جون جايون مقدس سمجهيون وينديون آهن. ماڻهو انهن ۾ وڃي عبادت ۽ پوڄا ڪندا آهن. هر مذهبي جڳهه ان مذهب جي مڃيندڙن جي لاءِ انتهائي ادب احترام ۽ تقدس واري جاءِ هوندي آهي. سڀني عبادت گاهن جي تقدس بابت

مقرر ڪيل اصول يا آداب تي عمل ڪرڻ هر فرد جو فرض آهي. سيني مذهبن يا عقيدن جو هر ڪنهن کي احترام ڪرڻ گهرجي. ڪنهن به عبادت گاهه ۾ وڃڻ کان اڳ ۾ پنهنجا موبائيل فون بند ڪرڻ گهرجن. مناسب ڪپڙا پاتل هئڻ گهرجن ۽ پير اگهاڙا هئڻ گهرجن. سياح يا ٻئي عقيدي جي هئڻ جي صورت ۾ جيئن اتي جا عبادت ڪندڙ ڪندا هجن تيئن ڪجي نه ته خاموشي ۽ ادب سان هڪ پاسي ويهي رهڻ گهرجي.

اوهان جي ڳوٺ، شهر يا پسگردائي ۾ پنهنجي مذهب جي يا ٻئي ڪنهن ڌرم جي عبادت گاهه هجي ته ان جي تقدس ۽ بچاءَ جو هر صورت ۾ خيال ڪريو. انهن جي سارسنڀال لهو. ڪنهن ٻئي مذهب جو ماڻهو اوهان جي عبادت گاهه ۾ اچڻ چاهي ٿو ته ان کي منع نه ڪريو. چاڪاڻ ته عبادت گاهون بنا ڪنهن مذهب، رنگ، ذات يا نسل جي فرق جي سيني لاءِ کليل هئڻ گهرجن.

مشق

(الف) هيٺين سوالن جا مختصر جواب لکو:

1. مسجد ۾ ويهڻ جي آدابن جي اوهان کي ڪهڙي ڄاڻ آهي؟
2. مندر ۾ وڃڻ جا آداب لکو.
3. چرچ ۾ وڃڻ جا ڪهڙا آداب آهن؟
4. ڪنيسه جا آداب لکو.
5. ٻڌ ڌرم ۽ سکن جي مذهبي جاين تي وڃڻ جا آداب ڪهڙا آهن؟

(ب) هيٺين سوالن جا تفصيلي جواب لکو:

1. ڪنهن به معاشري ۾ مذهبي جاين جي ڪهڙي اهميت آهي؟
2. عبادت گاهن جي تقدس بابت مقرر ڪيل آداب ڪهڙا آهن؟

(ج) صحيح جواب جي سامهون (✓) جو نشان لڳايو.

1. ڪنهن عبادت گاهه ۾ وڃڻ کان اڳ ضروري آهي:

(الف) نوان ڪپڙا پائڻ (ب) موبائيل فون بند ڪرڻ
(ج) شيون ورهائڻ (د) واهه واهه ڪرڻ

2. ڪنهن شيءِ جي ڏيڻ وٺڻ لاءِ استعمال ڪرڻ گهرجي:

(الف) پلاسٽڪ جي ٿيلهي (ب) نئون ٿانءُ
(ج) کاٻو هٿ (د) ساڄو هٿ

3. مسجد ۾ وڃڻ وقت وضو ڪرڻ سان گڏ ضروري آهي:

(الف) جوتا لاهڻ ۽ متو ڍڪڻ (ب) خيرات ڪرڻ

(ج) نوان جوتا ۽ ڪپڙا پائڻ (د) پرساد ونڻ

4. ڪنهن ٻئي مذهب يا ڌرم جو ماڻهو اوهان جي عبادت گاهه ۾ اچڻ چاهي تو تہ:

(الف) ان کي پرساد ڏيو (ب) ان کي منائي ڪارايو

(ج) ان کي منع نہ ڪريو (د) ان کي روڪي ڇڏيو

5. ڪنهن بہ عبادت گاهه ۾ وڃڻ لاءِ ضروري آهي:

(الف) خاموش رهڻ ۽ مناسب لباس پائڻ (ب) جوتا ۽ ٽوپلا پائڻ

(ج) پرساد ونڻ ۽ واهه گرو چوڻ (د) نوان ڪپڙا پائڻ

شاگردن ۽ شاگردياڻين لاءِ سرگرمي

شاگرد ۽ شاگردياڻيون پنهنجي ويجهي علائقي ۾ وڃي اتي پنهنجي توڙي ٻين مذهبن جي عبادت گاهن کي ڏسي ۽ اتان جي نگران کان ان بابت معلومات وٺي نوٽ ڪري ڪلاس ۾ پيش ڪن.

استادن لاءِ هدايتون

مکيہ مذهبن جي عبادت گاهن جي آداب معلوم ڪرڻ لاءِ شاگردن ۽ شاگردياڻين کي منصوبي طريقي (Project Method) هيٺ ڏنا وڃن.

نوان لفظ ۽ انهن جي معنىٰ

لفظ	معنىٰ	لفظ	معنىٰ
تقدس	پاڪيزگي	انتشار	وڳوڙ، ڦوٽ، مونجهارو
پوڃا	بندگي	ٻولهائڻ	ڳالهائڻ
انگ	عضوو	پسگردائي	چوڌاري
اڪثريت	گهڻائي	راهبر	مذهبي اڳواڻ
پرساد	مذهبي کاڌو	اقليت	ٿورائي
آئيني	قانوني	منع ڪرڻ	روڪڻ
انتظاميہ	انتظام هلائڻ وارو	پيشوا	اڳواڻ، رهنما
ديوي	پوڃا لائق	ڌرم	مذهب
ٻيگ	پٽڪو	سياح	گهمندڙ، سير سپاٽو ڪندڙ

دفتر ۽ بينڪ جا آداب

سکيا جي حاصلات

هن سبق پڙهڻ کان پوءِ شاگرد ۽ شاگردياڻيون هن لائق ٿيندا ته اهي:

- اها ڄاڻ رکندا ته ڪم ڪار لاءِ ڪهڙي دفتر ڪڏهن وڃڻ گهرجي.
- ان ڳالهه جي اهميت سمجهندا ته ڪنهن دفتر ۾ لاڳاپيل ملازم سان ملڻ لاءِ ڪهڙي اعتماد جي ضرورت آهي.
- بينڪ ۾ وڃڻ مهل گهربل ڪائونٽر تلاش ڪري اتي پنهنجي واري جو انتظار ڪندا.
- ڄاڻندا ته پئسا جمع ڪرائڻ ۽ ڪيرائڻ جو طريقو ڪهڙو آهي.
- ڄاڻي سگهندا ته بچت ڪرڻ لاءِ بينڪ مان رهنمائي حاصل ڪري سگهجي ٿي.

دفتر ۽ بينڪون اجوڪي زندگيءَ جو اهم حصو آهن. هر ماڻهو کي مختلف ڪمن ڪارين ۽ پئسن جي ڏيتي ليتي جي لاءِ دفترن ۽ بينڪن ۾ وڃڻو پوي ٿو. جيئن ته دفترن ۽ بينڪن ۾ ڪم ڪار لاءِ ويندڙ ماڻهن جو تعداد تمام گهڻو هوندو آهي ۽ ان جي ڀيٽ ۾ اتي ڪم ڪندڙ ملازمن جو تعداد گهٽ هوندو آهي تنهن ڪري ڪم کي آساني سان تڪڙو اُڪلائڻ ۽ ماحول کي خوشگوار رکڻ لاءِ ڪن ضروري اصولن، آدابن ۽ قاعدن بابت هر ڪنهن کي ڄاڻ هئڻ ۽ انهن تي عمل ڪرڻ جي تمام گهڻي ضرورت هوندي آهي.

دفتر ۽ بينڪ وڃڻ وارن لاءِ گهربل اصول ۽ آداب هي آهن:

1. جنهن ڪم لاءِ آفيس وڃڻو آهي، ان جي اڳواٽ تياري ضروري آهي، گهربل ڪاغذ پٽ، شناختي ڪارڊ وغيره جون اضافي فوٽو ڪاپيون ڪنهن لفافي ۾ وجهو. گهر کان رواني ٿيڻ مهل انهن کي هڪ دفعو وري چيڪ ڪريو.
2. جنهن سيڪشن ۾ ڪم هجي ان کي ڳولي واسطيدار ميز تي وينل ڪلارڪ يا آفيسر وٽ وڃو.
3. جيڪڏهن انهيءَ ميز جي اڳيان ٻيا ماڻهو به بيٺل هجن ته قطار ناهيو ۽ پنهنجي واري جو انتظار ڪريو. قطار ڊگهي هجي ته صبر ڪريو. قطار ۾ پنهنجي جاءِ نه ڇڏيو ڪنهن کي

ڌڪا نہ ڏيو ۽ اڳ ۾ ٿيڻ جي ڪوشش نہ ڪريو. قطار ۾ بيٺي وقت گذارڻ لاءِ پنهنجي موبائيل فون تي ڪا ويڊيو يا گيت ڏسڻو يا ٻڌڻو هجي تہ ڪن تي ايئرفون لڳايو. فون جي گهنٽي سائلينٽ تي رکو. جيڪڏهن ضروري ڪال ڪرڻي هجي تہ ٿورو پاسيرا ٿي ڳالهايو. پنهنجي ڳالهہ ٻولهہ مختصر رکو ۽ آواز آهستي رکو فون تي ميسيج يا اي ميل پڻ چيڪ ڪريو. دير تي چڙ نہ ڏيکاريو. ڪنهن ٻئي جي لاءِ قطار ۾ جاءِ نہ والاريو.

4. واسطيدار ملازم سان اعتماد سان سوچي سمجهي ڳالهايو، ملازم جي ڳالهہ ڌيان سان ٻڌو، ان جي ڳالهہ وچ ۾ نہ ڪاٽيو، بازاري ٻولي يا پرڏيهي ٻولي جا ڏکيا لفظ استعمال نہ ڪريو، سمجهڻ جوڳا هجن تہ پڻ استعمال ڪريو، هن جي اکين ۾ نهاري آهستي پر ٻڌڻ جوڳي آواز ۾ پنهنجي ڳالهہ سمجهايو ۽ گهربل ڪاغذ پيش ڪريو.

5. پنهنجي چهري جا تاثرات قدرتي رکو، ڪاوڙ، حيرت يا نفرت وارا تاثر نہ ڏيو، هٿ جا اشارا قدرتي انداز وارا ڪريو جو ڪنهن کي برا نہ لڳن، ڪنڌ لوڏي بہ مثبت رويي جو اظهار ڪري سگهجي ٿو.

6. گهڙي گهڙي پنهنجن وارن تي هٿ نہ ڦيريو، آڱرين مان ٽڙڪا نہ ڪڍو ۽ نہ ئي بال پين يا چاٻيون ميز ۽ ڪائونٽر تي وڄايو.

7. وڏي عهدي واري لاءِ سائين، سائڻ، سر، ميڊم يا محترم جا لفظ استعمال ڪريو.

8. بينڪ ۾ ڪم ڪار لاءِ وڃڻ وقت دفتر جي اصولن ۽ آدابن تي عمل ڪرڻ سان گڏوگڏ هيٺين آدابن جو خيال رکڻ بہ ضروري هوندو آهي.

- بينڪ ۾ چيڪ مٽائڻو هجي يا پئسا پنهنجي کاتي ۾ جمع ڪرائڻا هجن تہ چيڪ يا پئسن جمع ڪرائڻ وارو فارم گهر کان ئي ڀري وڃڻ گهرجي، نہ تہ بينڪ ۾ نهيل ڊيسڪ تي ڀري صحيح ڪري گهربل ڪائونٽر تي وڃجي، ڪائونٽر تي رش هجڻ جي صورت ۾ قطار ۾ بيهي پنهنجي واري جو انتظار ڪجي.
- يوٽيلٽي بل ۽ چالان جي ادائگي ڪرڻي هجي يا آن لائن رقم موڪلڻي هجي تہ لاڳاپيل ڪائونٽر تي وڃجي، اتي بہ گهڻا ماڻهو اڳ ۾ بيٺل هجن تہ لائين ۾ بيهي پنهنجي واري جو انتظار ڪجي.
- بينڪ ۾ پنهنجي موبائيل فون کي سائلينٽ يا وائيبريشن موڊ تي رکجي، ضروري ڪال جي صورت ۾ زور سان نہ ڳالهائجي، ڊگهو نہ ڳالهائجي ۽ چئجي تہ پوءِ ڳالهايون ٿا.
- پئسا وصول ڪرڻ ڪانپوءِ اتي ئي پاسي تي بيهي ڳڻجن، گهٽ يا وڌ هجڻ جي صورت

۾ ڪيشيئر سان رجوع ڪجي.

- ڪنگهه ٿئي يا ڇڪ اچي ته پنهنجي ٻانهن جي ٺونٺ ڪي منهن تي ڏجي يا منهن ٻئي پاسي ڪري ڇڏجي.
- ڪورونا وائرس جي وبا يا فلو جي صورت ۾ منهن تي ماسڪ پائڻ گهرجي ۽ مفاصلي رکڻ لاءِ ناهيل نشانين تي بيهجي.
- چهري تي هر دم مسڪراهٽ رکجي، سامهون ملازم پلي نه مسڪرائي پر اوهان مسڪرائي ان کي مهرباني (Thank You) چئو.
- جيڪڏهن اوهان ڪي پنهنجي بچت جا پئسا بينڪ ۾ رکڻا هجن ته بينڪ مئنيجر سان ملي بينڪ ۾ هلندڙ بچت جي اسڪيمن بابت پوري معلومات وٺي، اطمينان ڪري پنهنجي پسند واري اسڪيم جو بچت کاتو کولرائڻ گهرجي، بچت کاتو کولرائڻ کان پوءِ ان کي هلائڻ لاءِ لکيل هدايتن تي عمل ڪرڻ گهرجي.

شاگردن لاءِ بينڪ ۾ اسپيشل بچت کاتو کولرائڻو پوندو آهي ڪافي بينڪن وارا ٻارن ۾ بچت جي عادت وجهڻ لاءِ پنهنجي عملي کي اسڪولن ۾ موڪليندا آهن، بينڪ عملي ۽ اسڪول انتظاميه طرفان شاگردن کي بچت کاتا کولرائڻ لاءِ همٿايو ويندو آهي. اهڙي موقعي جو فائدو وٺندي هر شاگرد ۽ شاگردياڻي کي پنهنجي بچت لاءِ اهڙو بينڪ بچت کاتو کولرائڻ گهرجي ۽ پوءِ هر مهيني پنهنجي خرچيءَ مان ڪجهه بچت ڪري پنهنجي کاتي ۾ جمع ڪرائيندو رهڻ گهرجي ته جيئن اهي ضرورت وقت ڪم آڻي سگهجن.

هن سبق مان معلوم ٿيو ته:

دفتر ۽ بينڪون اجوڪي زندگي جو اهم حصو آهن. هر ماڻهو کي مختلف ڪمن ڪارين ۽ پئسن جي ڏيتي ليتي جي لاءِ دفترن ۽ بينڪن ۾ وڃڻو پوي ٿو. ڪم کي آسان، تڪڙو اُڪلائڻ ۽ ماحول کي خوشگوار رکڻ لاءِ ڪن ضروري اصولن، آدابن ۽ قاعدن بابت هر ڪنهن کي ڄاڻ هئڻ ۽ عمل ڪرڻ جي تمام گهڻي ضرورت هوندي آهي.

جنهن ڪم لاءِ آفيس وڃڻو آهي ان جي تياري ضروري آهي، گهربل ڪاغذات ۽ شناختي ڪارڊ وغيره جون اضافي فوٽو ڪاپيون ڪڍڻ گهرجن. واسطيدار ملازم سان اعتماد سان سوچي سمجهي ڳالهايو، ملازم جي ڳالهه ڌيان سان ٻڌو ۽ ڳالهه وچ ۾ نه ڪاٽيو. وڏي عهدي واري لاءِ سائين، سائڻ، سر، ميڊم يا محترم جهڙا لفظ استعمال ڪريو. بينڪ يا اهم دفتر ۾ پنهنجي موبائيل فون کي بند يا سائلينٽ موڊ تي رکجي، ضروري ڪال هجي ته آهستي ڳالهائجي يا بعد ۾ ڪال ڪرڻ جو چئجي.

مشق

(الف) هيٺين سوالن جا مختصر جواب لکو:

1. دفتر مان ڇا مراد آهي؟
2. بينڪ جا ڪهڙا ڪم آهن؟
3. آن لائين منتقلي مان ڇا مراد آهي؟
4. شاگردن ۽ شاگردياڻين کي بينڪ مان ڪهڙا فائدا ملي سگهن ٿا؟
5. بل ڀرڻ جو طريقو پنهنجي لفظن ۾ بيان ڪريو.

(ب) هيٺين سوالن جا تفصيلي جواب لکو:

1. ڪنهن به دفتر ۾ وڃڻ کان اڳ ڪهڙي ضروري تياري ڪرڻ گهرجي؟
2. بينڪ جون اندروني احتياطي تدبيرون بيان ڪريو.
3. بينڪ ۾ کاتي کولرائڻ جو طريقي ڪار پنهنجي لفظن ۾ بيان ڪريو.

(ج) صحيح جواب جي سامهون (✓) جو نشان لڳايو.

1. بينڪ جي اهم ڪمن ۾ ڪم اچن ٿا:

(الف) بِل جمع ڪرائڻ (ب) قرض فراهم ڪرڻ

(ج) کاتا کولرائڻ ۽ ڏيتي ليتي ڪرڻ (د) اهي سڀ ڪرڻ

2. سرڪاري ادارن ۾ ڪم ڪندڙ ملازمن جو ڪم آهي:

(الف) عوام جي خدمت ڪرڻ (ب) سرڪاري ڪم ڪرڻ

(ج) پنهنجي ڪم سان ڪم رکڻ (د) قانون موجب هلڻ

3. جيڪڏهن دفتر ۽ بينڪ ۾ رش هجي ته ماڻهو کي گهرجي:

(الف) جلدي ڪري (ب) پنهنجي واري جو انتظار ڪري

(ج) ڪنهن کي مدد لاءِ چوي (د) موبائل فون تي ڳالهائي

4. ڪم مڪمل ٿيڻ تي سامهون واري کي:

(الف) الوداع ڪجي (ب) مهرباني جا لفظ چئجن

(ج) مبارڪ ڏجي (د) سلام ڪجي

5. بينڪ ۾ بچت کاتي کولرائڻ جو مقصد آهي:

(الف) بچت ڪرڻ (ب) ملازمت وٺڻ

(ج) ڪاوڙ ڪرڻ (د) خوش ٿيڻ

شاگردن ۽ شاگردياڻين لاءِ سرگرمي

شاگرد ۽ شاگردياڻيون بينڪ ۾ کاتو کولرائڻ ۽ ثانوي اعلىٰ ثانوي بورڊ جي امتحاني دفتر ۾ امتحاني فارم جمع ڪرائڻ جي خاڪ بندي ڪن، جنهن ۾ شاگرد ۽ شاگردياڻيون عملي جو ڪردار (Role-play) ادا ڪن.

استادن لاءِ هدايتون

دفترن ۽ بينڪن مان پنهنجي ضروري ڪم مڪمل ڪرڻ لاءِ وڃڻ، عملي سان ملڻ ۽ ضروري دستاويزن گڏ ڪٽڻ بابت شاگردن ۽ شاگردياڻين کي آگاهي ڏني وڃي.

نوان لفظ ۽ انهن جي معنىٰ			
لفظ	معنىٰ	لفظ	معنىٰ
اعتماد	ڀروسو، يقين	سائڻ	مرتبي واري
واسطيدار	واسطو رکندڙ	ميڊم	محترم
اڪلائڻ	ختم ڪرڻ	آن لائين	سڌو، سئون
سيڪشن	حصو	يوٽيلٽي بل	گيس، بجلي، پاڻي ۽ ٽيليفون جا بل

بس اسٽينڊ، ريلوي اسٽيشن ۽ هوائي اڏي جا آداب

سکيا جي حاصلات

هن سبق پڙهڻ کان پوءِ شاگرد ۽ شاگردياڻيون هن لائق ٿيندا ته اهي:

- آمد و رفت جي مختلف ذريعن جي پيٽ ڪري سگهندا ۽ نمايان فرق بيان ڪري سگهندا.
- ڄاڻندا ته اڳواٽ سيٽ بڪ ڪرائڻ، سفر کي يقيني بڻائڻ جو سبب آهي.
- ان ڳالهه کي يقيني بڻائيندا ته ريلوي اسٽيشن تي وڃڻ لاءِ سفر جي يا پليٽ فارم جي ٽڪيٽ هجڻ لازمي آهي.
- ڄاڻي سگهندا ته فضائي سفر، هوائي اڏي تي اچڻ کان جهاز ۾ سوار ٿيڻ تائين هلڻ، ڳالهائڻ ۽ شڪريه ادائي وغيره جا مناسب آداب اپنائڻ ضروري آهن.
- ڄاڻندا ته انهن جڳهن تي وقت بابت ڏنل هدايتن تي عمل ڪرڻ بي حد ضروري آهي.
- سمجهي سگهندا ته انهن آدابن تي عمل ڪرڻ سان لهه وچڙ ۾ ايندڙ ماڻهن جي لاءِ سهولت آهي.
- ڳالهه ٻولهه وقت نرمي سان ٽٽو تي ڳالهائڻ جو مظاهرو ڪندا.

سفر انساني زندگي جو حصو آهي. زندگي به هڪ سفر آهي. هر ماڻهو کي ڪنهن نه ڪنهن ڪم سانگي يا سير تفريح لاءِ سفر ڪرڻو پوي ٿو، پر سفر سٺائو ۽ پر لطف هجي انهيءَ لاءِ اڳواٽ رٿابندي ۽ تياري ضروري هوندي آهي. ٻي صورت ۾ سفر جو مزو ختم به ٿي سگهي ٿو. سفر ۾ ڪي مسئلا پيدا ٿيڻ جا امڪان رهندا آهن پر اهي حل ٿيڻ جوڳا هوندا آهن. اڳئين زماني ۾ ماڻهو ٿوري مفاصلي لاءِ پيرين پنڌ ويندا هئا ۽ وڏي مفاصلي لاءِ وهٽن جهڙوڪ: گهوڙي، گڏهه يا اٺ تي سواري ڪندا هئا. اڄ ڪلهه جو دؤر سائنس ۽ ٽيڪنالاجي جو آهي هن دور ۾ وهٽن بدران موٽر ڪارن، بسن، ريل گاڏين ۽ هوائي جهازن وسيلي سفر ڪيو وڃي ٿو. جيڪي وهٽن کان وڌيڪ تيز، آرامده ۽ سهولت وارا آهن. زماني بدلجڻ سان سفر جا طور طريقا، اصول ۽ آداب به تبديل ٿي ويا آهن. جن جو ڄاڻڻ هر انسان لاءِ ضروري ٿي پيو آهي.

بس اسٽينڊ: ڳوٺن کان شهرن تائين ۽ شهرن کان ٻين شهرن تائين بسن ذريعي سفر ڪرڻ

آسان ۽ سهولت وارو هوندو آهي، ڇاڪاڻ جو اهي گهرن جي ويجهو ئي ملي وينديون آهن، بسن تي سوار ٿيڻ لاءِ بس اسٽينڊ تي انتظار ڪرڻو پوندو آهي، بس اسٽينڊ تي ۽ بس ۾ سوار ٿيڻ کان پوءِ هيٺين اصولن ۽ آدابن تي عمل ڪرڻ گهرجي.

1. وقت جي پابندي ڪرڻ گهرجي، بس جي اچڻ واري مقرر وقت کان 5-10 منٽ اڳ ۾ پهچڻ گهرجي.
2. بس ۾ سوار ٿيڻ لاءِ قطار ۾ بيهڻ گهرجي، هڪ ٻئي کي ڌڪا نه ڏيڻ گهرجن، ڊوڙي اڳ ۾ سوار ٿيڻ جي ڪوشش نه ڪرڻ گهرجي جو انهيءَ کي غير مهذب عمل سمجهيو وڃي ٿو. دنيا جي اڪثر ملڪن ۾ هار به بس ۾ سوار ٿيڻ لاءِ قطار ناهين ۽ پوءِ آرام سان بس ۾ چڙهن ٿا.
3. بس ۾ سوار ٿيڻ کان پوءِ خالي پيل سيٽن تي ويهي رهجي جيڪڏهن اڳئين بس اسٽاپ تي ڪو پوڙهو يا معذور ماڻهو بس ۾ چڙهي ته ان کي پنهنجي سيٽ ويهڻ لاءِ پيش ڪجي.
4. شهر کان ڪنهن ٻئي ڏور واري هنڌ ڏانهن ڊگهي مسافري ڪرڻي هجي ته ان لاءِ ٽڪيٽ اڳواٽ بڪ ڪرائجي ته سفر سهولت وارو ۽ يقيني بڻجي ويندو.
5. بس جي سفر دوران پنهنجو سفري سامان يا ٿيلهو وغيره ٻين جي سيٽن جي اڳيان يا سيٽن جي وچ واري لنگهه ۾ نه رکڻ گهرجن.
6. ٻين مسافرن سان عزت ۽ سهڪار وارو رويو رکجي، ڪنهن سان گهٽو ڳالهائڻ نه گهرجي، ڳالهائجي ته به آهستي آواز ۾ ڳالهائجي جيڪڏهن سيٽ ڊرائيور جي پر سان هجي ته ان سان هرگز نه ڳالهائجي.
7. لهڻ کان اڳ ۾ پنهنجو سامان وري چيڪ ڪري ڪڄي، ڪنڊيڪٽر جي چوڻ تي پنهنجو سامان کڻي بس کان هيٺ لهجي.

ريلوي اسٽيشن: ريل گاڏي ذريعي سفر آمدورفت جي ٻين ذريعن کان وڌيڪ سهولت وارو، آرامده ۽ پر لطف سمجهيو ويندو آهي ڇاڪاڻ جو انهي مان مسافر بيزار نه ٿيندو آهي، پنهنجي سيٽ تان آرام سان اٿ ويهه ڪري سگهندو آهي ۽ وات تي ايندڙ قدرتي نظارن مان به لطف اندوز ٿيندو رهندو آهي، ريل گاڏي جي سفر دوران ۽ ريلوي اسٽيشن تي هيٺين اصولن ۽ آدابن جو ڌيان رکڻ

تمام ضروري آهي:

1. ريلوي جي مسافري لاءِ اڳواٽ رٿابندي ۽ ٽڪيٽ جي بڪنگ بي حد ضروري هوندي آهي، ٽڪيٽ بڪ ٿيڻ جي صورت ۾ وقت، ڊٻو/ بوگي نمبر ۽ سيٽ نمبر جي اڳواٽ خبر پئجي ويندي آهي ۽ سفر يقيني ٿي پوندو آهي. اهڙي طرح مقرر وقت ۽ تاريخ تي ڪنهن مسئلي کي منهن نہ ڏيڻو پوي. ريلوي اسٽيشن تي داخلا لاءِ سفري ٽڪيٽ جو هئڻ بلڪل لازمي هوندو آهي. جيڪڏهن ڪنهن کي گاڏي ۾ سوار ڪرائڻو هجي يا ڪنهن جو آڌرڀاءُ ڪرڻو هجي تہ ڪيس پليٽ فارم جي ٽڪيٽ وٺڻي پوندي آهي.
2. ريل گاڏي جي سفر دوران گهڻي جاءِ والاري پنهنجو سامان رکڻ آداب جي خلاف آهي، تنهن ڪري پنهنجو سامان صرف پنهنجي سيٽ هيٺان يا مٿان سامان رکڻ واري پٽي يا جاءِ تي رکجي تہ جيئن ٻين مسافرن کي تڪليف نہ ٿئي، سائيڊ واري ٽيبل جو بہ مالڪ ٿي ويهي رهڻ نہ گهرجي، استعمال ڪري پوءِ ڇڏي ڏجي.
3. پاڻ سان گڏ آندل ماني تيز خوشبوءِ واري نہ هجي، ٻاجي رس واري نہ هئڻ گهرجي، کائي پي پوءِ صفائي ڪري ڇڏجي.
4. باٿ روم کي گهڻي دير لاءِ استعمال نہ ڪرڻ گهرجي ۽ اتان جي صفائي جو خاص خيال رکڻ گهرجي.
5. وچ واري لنگهہ ۾ هڪ پاسي تي هلو، سامهون ايندڙ ماڻهو کي پاسيرا ٿي جاءِ ڏيو.
6. ڪنهن ڏانهن گهوري نہ نهاريو.
7. ٻار گڏ هجن تہ انهن کي گهڻي ڊڪ ڊوڙ ڪرڻ يا ٻين مسافرن کي تنگ ڪرڻ نہ ڏيو.

هوائي اڏو: هوائي جهاز ذريعي سفر، بس ۽ ريل گاڏي جي ڀيٽ ۾ تمام تيز هوندو آهي، ملڪ اندر تمام وڏي مفاصلي وارن هنڌن ڏانهن وڃڻ يا پرڏيهہ وڃڻ لاءِ هوائي سفر تيز ترين ذريعو آهي. هوائي اڏي تي ۽ هوائي سفر دوران هيٺين اصولن ۽ آدابن تي عمل ڪرڻ ضروري هوندو آهي.

1. هوائي سفر لاءِ بہ اڳواٽ رٿابندي، تياري ۽ ٽڪيٽ جي بڪنگ ضروري هوندي آهي.
2. فلائيٽ کان اڳ ۾ پنهنجي سامان جي پيڪنگ مڪمل ڪرڻ گهرجي بيگن جي تعداد ۽ وزن بابت ايئرلائين کان اڳواٽ معلوم ڪجي، سفر لاءِ گهربل ٽڪيٽ، شناختي ڪارڊ،

پاسپورٽ ۽ ٻيا سفري ڪاغذات وغيره وڏي ڌيان ۽ خبرداري سان هٿ، پني يا ڪلهي تي ڪَٽڻ واري ننڍي ٿيلهي ۾ رکڻ گهرجن.

3. فلائيٽ جي مقرر وقت کان لڳ ڀڳ اڍائي ڪلاڪ اڳ ۾ هوائي اڏي تي پهچڻ گهرجي، پنهنجو سامان ٽرالي تي رکي چيڪ-اِن ڪلڻ تي ايئرلائين واري ڪائونٽر تي وڃي پنهنجا سفري ڪاغذات ۽ سامان انهن جي حوالي ڪريو، اتي اوهان کان جيڪو پڇيو وڃي ان جو احترام ۽ ادب سان جواب ڏيو، ضروري داخلائن کان پوءِ اوهان کي بورڊنگ پاس، پاسپورٽ ۽ ٿيلهي ۽ بيگ تي ٽيگ لڳائڻ لاءِ ملندا، اهي انهن تي لڳائي وڏيون بيگون انهن جي حوالي ڪريو ۽ صرف ننڍو ٿيلهو هٿ ۾ رکو.

4. انهي کان پوءِ سيڪيورٽي مان گذرڻ مهل جيئن هدايتون ڏنيون وڃن انهن تي عمل ڪريو، انهن جي هدايتن پٽاندر پنهنجا پرس، بوٽ، گهڙي، منڊي، پيينٽ جو بيلٽ ڪا ٻه ڌاتو واري شيءِ، سڪا، هٿ جا ڪنگڻ وغيره اسڪريننگ واري هلندڙ پٽي تي رکو پوءِ پاڻ ٻه اسڪريننگ واري دروازي منجهان گذرو پوءِ اسڪريننگ مان گذريل سامان کڻي وٺو.

5. انهن سيني مرحلن مان گذرڻ مهل پنهنجو رويو سهڪاري رکو، پنهنجو فون بند رکو، پنهنجي ڳالهائڻ، هلڻ چلڻ ۽ شڪريہ ادائي وغيره وارن آدابن جو خيال رکو جنهن سان هوائي اڏي تي ڪم ڪندڙ عملي کي پنهنجي ڪم ۾ سهولت ۽ آساني ٿئي.

6. ويٽنگ لائونج / انتظارگاهہ ۾ پنهنجو بيگ ٻئي جي سيٽ تي نہ رکو پر هيٺ پيرن ۾ يا پنهنجي هنج ۾ رکو. هاڻي توهان چانهہ ڪافي يا پاڻي خريد ڪري پي سگهو ٿا، خالي ٽيل بوتل، ڪوپ يا ٽن ردي جي ٽوڪري ۾ اڇلايو، ريسٽ روم يا واش روم جيڪي مردن لاءِ ۽ عورتن لاءِ الڳ الڳ هوندا آهن انهن جي اڳيان نشان ڏسي استعمال ڪريو، فون آهستہ آواز ۾ ڪريو ۽ پاڻ ۾ وڏي آواز ۾ گفتگو نہ ڪريو، جڏهن جهاز ۾ سوار ٿيڻ جو اعلان ٿئي تڏهن مقرر گيٽ منجهان لائين ناهي لنگهو، وهيل چيئر وارن مسافرن ۽ بزرگن کي پهرئين لنگهڻ ڏيو پوءِ جهاز ۾ سوار ٿيو.

هن سبق مان معلوم ٿيو تہ:

سفر انساني زندگيءَ جو حصو آهي. زندگي بہ هڪ سفر آهي. هر ماڻهوءَ کي ڪنهن نہ ڪنهن ڪم سانگي يا سير تفريح لاءِ سفر ڪرڻو پوي ٿو پر سفر سٺائو ۽ پر لطف هجي انهيءَ لاءِ اڳواٽ رٿابندي ۽ تياري ضروري هوندي آهي. ٻي صورت ۾ سفر جو مزو ختم بہ ٿي سگهي ٿو.

ڪنهن بہ سواريءَ ۾ سوار ٿيڻ لاءِ وقت جي پابندي ڪرڻ گهرجي، اڳواٽ سيٽ يا ٽڪيٽ بڪ ڪرائجي، صفائي جو خاص خيال رکجي، پنهنجو سامان حفاظت سان رکجي ۽ لهڻ مهل سامان ياد گيري سان چيڪ ڪري ڪڍجي، بس ۾ خالي پيل سيٽن تي ويهي رهجي، ڪو پوڙهو يا معذور ماڻهو بس ۾ چڙهي تہ ان کي پنهنجي سيٽ ويهڻ لاءِ پيش ڪجي، ريل گاڏي ۾ پاڻ سان گڏ آندل ماني تيز خوشبوءِ واري نہ هجي، پاڇي رس واري نہ هئڻ گهرجي، باٿ روم ۾ اجايو وقت نہ ويهجي. هوائي سفر لاءِ بہ اڳواٽ رٿابندي، تياري ۽ ٽڪيٽ جي بڪنگ ضروري هوندي آهي. فلائيٽ ڪان بہ ٽي ڪلاڪ اڳ ۾ سفر لاءِ گهربل ٽڪيٽ، شناختي ڪارڊ، پاسپورٽ ۽ ٻيا سفري ڪاغذات وغيره وڏي ڌيان ۽ خبرداري سان کڻڻ گهرجن.

مشق

(الف) هيٺين سوالن جا مختصر جواب لکو:

1. آڳاٽي دور جي سوارين جو تعارف لکو.
2. جديد دور جي تيز رفتار سوارين بابت لکو.
3. بس اسٽينڊ ڪهڙن ماڻهن لاءِ فائديمند آهي؟
4. ريلوي جي سفر کي ماڻهو ڇو ترجيح ڏيندا آهن؟
5. هوائي سفر ڪرڻ لاءِ ڪهڙيون شيون هجڻ ضروري آهن؟

(ب) هيٺين سوالن جا تفصيلي جواب لکو:

1. بس اسٽينڊ جو مطلب ۽ ان جا آداب لکو.
2. ريلوي اسٽيشن جي آدابن تي نوٽ لکو.
3. هوائي اڏي جي آدابن کي مثالن سان واضح ڪريو.

(ج) صحيح جواب جي سامهون (✓) جو نشان لڳايو.

1. موجوده دور کي سڏجي ٿو:

(الف) سائنس ۽ ٽيڪنالاجي جو دور　(ب) ادب ۽ انصاف جو دور
(ج) سياست جو دور　(د) مذهب جو دور

2. سڀ کان وڌيڪ آرام وارو ۽ تيز ترين سفر آهي:

(الف) بس جو　(ب) ريل جو
(ج) ڪار جو　(د) جهاز جو

3. سفر تي وڃڻ کان اڳ ضروري ڪم آهي:

(الف) ٽڪيٽ بڪ ڪرائڻ (ب) سامان تيار رکڻ

(ج) وقت کان اڳ پهچڻ (د) اهي سڀ

4. سفر دوران استعمال لاءِ سامان:

(الف) ضروري ۽ مختصر هجي (ب) گهٽ هجي

(ج) سٺو ۽ اعلىٰ هجي (د) نه هجي

5. سفر ۾ انتظار کي ختم ڪرڻ لاءِ:

(الف) آرام ڪرڻ گهرجي (ب) مطالعو ڪرڻ گهرجي

(ج) موبائل هلائڻ گهرجي (د) اهي سڀ

شاگردن ۽ شاگردياڻين لاءِ سرگرمي

شاگرد ۽ شاگردياڻيون سندن زندگي ۾ بس، ريل يا هوائي جهاز ذريعي ڪيل ڪنهن سفر کي ڪهاڻي جي صورت ۾ لکن ۽ ان لاءِ هڪ ڏينهن مقرر ڪري سڀني جي سامهون پيش ڪن.

استادن لاءِ هدايتون

شاگردن ۽ شاگردياڻين کي سمجهايو وڃي ته سفر دوران اجنبين سان ڳالهائڻ ٻولهائڻ توڙي انهن کان کاڌي پيتي جون شيون وٺي کائڻ ۾ کهڙا احتياطي اپاءَ وٺڻ گهرجن جيئن ڪنهن مشڪل ۾ ڦاسڻ کان ماڻهو بچي سگهي.

نوان لفظ ۽ انهن جي معنىٰ			
لفظ	معنىٰ	لفظ	معنىٰ
تفريح	دل خوشي، وندر	بورڊنگ پاس	جهاز ۾ چڙهڻ جو پاس
سٽائو	آسان، سهنجو	ڌاتو	لوهه وغيره
وهٽ	سواريءَ جو جانور	اسڪريننگ	برقي معائنو
پرلطف	مزي وارو	آرامده	سهولت وارو
ائيرلائين	هوائي ڪمپني	پٽاندر	مطابق
پاسپورٽ	هوائي اجازت نامو	فضائي	هوائي

مارڪيٽ جا آداب

سکيا جي حاصلات

هن سبق پڙهڻ کان پوءِ شاگرد ۽ شاگردياڻيون هن لائق ٿيندا تہ اهي:

- مارڪيٽ جي مفهوم ۽ ان جي سرگرمين بابت ڄاڻي سگهندا.
- مختلف شين جي خريد ۽ فروخت لاءِ گهربل ذاتي ۽ پيشہ وارانہ صلاحيتن ۽ آدابن کي اپنائي سگهندا.

مارڪيٽ هڪ وسيع معنيٰ وارو لفظ آهي، عام طور انهي لفظ جي معنيٰ آهي منڊي يعني اهو مستقل هنڌ جتي ماڻهو سيڊو سامان، گهرج واريون شيون يا چوپايو مال خريد يا وڪرو ڪرڻ لاءِ اچي گڏ ٿيندا هجن، منڊي ۾ طلب ۽ رسد جو اثر قيمتن تي ٿيندو آهي، اهو هنڌ ڪليل بہ ٿي سگهي ٿو تہ ڇت وارو بہ، انهي هنڌ تي تجارتي ڏيتي ليتي ٿيندي آهي، اهو علائقو جتي ڪنهن شيءِ جا خريدار ۽ واپرائيندڙ گهڻي تعداد ۾ رهندا هجن تہ ان علائقي کي ان شيءِ جي مارڪيٽ سڏبو آهي، عملي طور مارڪيٽنگ ڪرڻ مان مراد هي آهي تہ ڪنهن شيءِ يا خدمت جي خريداري يا وڪري وڌائڻ لاءِ تشهير ڪرڻ ۽ بين ڪاروباري مرڪزن يا گراهڪن کي پهچائڻ واريون سرگرميون وغيره سر انجام ڏيڻ.

اڄوڪي زماني ۾ جيئن دنيا جي آدم شماري وڌي رهي آهي تيئن روزي ڪمائڻ جا طريقا بہ بدلجي رهيا آهن، پيپر ڪرنسي جي جاءِ تي ڊيجيٽل ڪرنسي جو استعمال وڌي رهيو آهي، ڪمپيوٽر ۽ سمارٽ فون جي استعمال ۾ ڏينهون ڏينهن اضافو ٿي رهيو آهي اڄ جو ماڻهو پنهنجي گهر ۾ ويهي، پنهنجي ذهن سان دستڪارين ۽ سائنسي ايجادن / مشينن ۾ ڪجهہ جدت آڻي، نئين نموني ڊزائين / ٽيڪنڪ سان روزمره جي استعمال جي ڪا شيءِ ٺاهي ۽ ان کي وڪرو ڪري ڪافي رقم ڪمائي سگهي ٿو.

اسان جو صوبو سنڌ ڪيترن ئي هٿ جي هنرن ڪري ڏيهہ توڙي پرڏيهہ ۾ وڏي

ناماچاري رکي ٿو. پر هنر مندن کي پنهنجي مصنوعات جي مارڪيٽنگ ڪرڻ جو ڏانءُ نہ هئڻ ۽ ان جي جديد طريقن جي ڄاڻ نہ هئڻ ڪري، انهن جو مناسب معاوضو نہ ٿو ملي، تنهن ڪري اهي دل برداشتہ ٿي انهي ڪم ۾ نہ ڪا نواڻ آڻين ٿا ۽ نہ ڪو ٻي ڪا شيء ناهين ٿا، ڪافي هنرمند گهراڻن پنهنجي اصلي ڪرت کي ترڪ ڪري ڇڏيو جيڪا ڏاڍي افسوس جوڳي ڳالهہ آهي، پر چوندا آهن تہ مايوسي ڪفر آهي، پنهنجي ملڪ ۾ ڪافي نوجوان ڇوڪرن ۽ ڇوڪرين مارڪيٽ جي طلب ۽ مارڪيٽنگ جي طور طريقن کي سمجهڻ شروع ڪيو آهي ۽ اهي پنهنجي لاءِ ڪجهہ ڪمائڻ ۾ ڪامياب ٿي رهيا آهن، انهن وانگر ٻيا نوجوان بہ پنهنجن ذهنن کي استعمال ڪري، پنهنجن تصورن کي حقيقت جو روپ ڏئي، مارڪيٽ ۾ آڻي سگهن ٿا. اهي پنهنجي مصنوعات جو مارڪيٽنگ جا جديد طور طريقا ۽ اصول استعمال ڪري وڪرو وڌائي سگهن ٿا، مثال طور: ڪو بيروزگار ڇوڪرو يا ڇوڪري مارڪيٽ مان ڪپڙو، ريگزين، ساديون چوڙيون، چپل، ٻارن جا بوٽ ۽ پرس خريد ڪري انهن تي مختلف قسمن ۽ رنگن جي مٽين، مصنوعي هيرن، موتين، لعلن، پشم، اُن، ڌاڳن، ليس جي جڙاءَ ۽ سلائي سان جديد ڊزائين ڏئي يا زنانہ ۽ مردانہ شلوار ڪڙين تي ڀرت جو ڪم ڪري، پنهنجي نئين مصنوعات کي مارڪيٽ ۾ متعارف ڪري پنهنجن ذاتي ۽ پيشہ ورانہ صلاحيتن ۽ مارڪيٽنگ جي ڏانءَ، اصولن کي استعمال ڪري جهجهو ناڻو ڪمائي سگهي ٿو.

عالمي سطح تي دنيا جي مشهور ڪاروباري ادارن ڏانهن ڏسبو تہ معلوم ٿيندو تہ اميزون، دراز، نائيڪي جهڙن مشهور ڪاروباري ادارن پنهنجو ڪم ننڍي سطح کان شروع ڪيو هو.

نئين پروڊڪٽ يا شيء کي پروموٽ (وڪرو وڌائڻ) ڪرڻ جا بهترين طريقا هي آهن:

- سڀ کان پهرئين ڪن حقيقي واپرائيندڙن ۽ گراهڪن کي ڳولي هٿ ڪجي ڪين اها شيءَ ڏئي راءِ ونجي.
- اسپيشل تعارفي پيشڪش ڪريو، ڊسڪائونٽ / رعايت ڏيو يا هڪ وٺڻ تي هڪ فري ڏيو.
- پنهنجي ڪاروبار کي اڳتي وڌائڻ لاءِ اندروني ۽ ٻاهرئين معلومات گڏ ڪريو ۽ وقت بوقت سروي ڪرائيندا رهو.
- سوشل ميڊيا جو استعمال ڪريو، گوگل، ماءِ بزنس، فيس بڪ، مارڪيٽ پلس ويب سائيٽ ٺاهيو ۽ ان کي وقت بوقت اپ ڊيٽ ڪندا رهو.
- ڪو ايونٽ، ميلو يا نمائش وغيره منعقد ڪريو يا انهن ۾ حصو وٺو، اتي ماڻهن کي

پنهنجي شيءِ پيش ڪريو، مفت ۾ ڏيو يا گهٽ قيمت ۾ ڏيو.

- مارڪيٽنگ جو ردعمل معلوم ڪندا رهو.
- پراڻن گراهڪن سان لهه وچڙ ۾ رهو، پراڻين شين ۾ نواڻ آڻڻ ۽ ڊزائين ڪي جديد بنائڻ جي ڪوشش ڪندا رهو.
- بلاگ لکو.

جيڪڏهن اوهان وٽ ڪنهن شيءِ ڪي نئين شڪل ڏيڻ يا ايجاد ڪرڻ جو خيال يا تصور آهي ته پوءِ ان ڪي حقيقت جو روپ ڏيڻ لاءِ اڄ ئي شروعات ڪريو، دير نه ڪريو.

”هر ڪم ۾ ڪاميابي پهرئين قدم کڻڻ سان ئي شروع ٿيندي آهي“

هن سبق مان معلوم ٿيو ته:

اهو علائقو جتي ڪنهن شيءِ جا خريدار ۽ واپرائيندڙ گهڻي تعداد ۾ رهندا هجن ته ان علائقي ڪي ان شيءِ جو مارڪيٽ سڏبو آهي. اڄوڪي زماني ۾ جيئن دنيا جي آدم شُماري وڌي رهي آهي تيئن روزي ڪمائڻ جا طريقا به وڌي رهيا آهن، پيپر ڪرنسي جي جاءِ تي ڊيجيٽل ڪرنسي جو استعمال وڌي رهيو آهي، ڪمپيوٽر ۽ سمارٽ فون ذريعي ماڻهو پنهنجي گهر ۾ ويهي روزمره جي استعمال جي ڪا شيءِ خريد و فروخت ڪري ڪافي رقم ڪمائي سگهي ٿو. نئين ڪاروبار ڪي شروع ڪرڻ لاءِ ننڍي سطح کان ڪم شروع ڪرڻ گهرجي، عالمي سطح تي دنيا جي مشهور ڪاروباري ادارن ڏانهن ڏسبو ته معلوم ٿيندو ته اميزون، دراز، نائيڪي جهڙن مشهور ڪاروباري ادارن پنهنجو ڪم ننڍي سطح کان شروع ڪيو هو. جيڪڏهن اوهان وٽ ڪنهن شيءِ ڪي نئين شڪل ڏيڻ يا ايجاد ڪرڻ جو خيال يا تصور آهي ته پوءِ ان ڪي حقيقت جو روپ ڏيڻ لاءِ اڄ ئي شروعات ڪريو، دير نه ڪريو.

مشق

(الف) هيٺين سوالن جا مختصر جواب لکو:

1. طلب ۽ رسد جو مطلب ڇا آهي؟
2. مارڪيٽنگ ڇو ضروري آهي؟
3. موجوده دور ۾ واپار ۽ تجارت جا ڪهڙا ذريعا آهن؟
4. سوشل ميڊيا ذريعي ڪاروبار جي اهميت ڇا آهي؟
5. اوهان جي خيال ۾ تعليم ۽ هنر لاءِ مارڪيٽ جي ڪهڙي اهميت آهي؟

(ب) هيٺين سوالن جا تفصيلي جواب لکو:

1. پراڻي دور جي منڊين ۾ واپار جو طريقو ڇا هوندو هو؟
2. جديد دور ۾ مارڪيٽ جو مفهوم ڪهڙين شين تي شامل آهي؟
3. ڪاروبار لاءِ مارڪيٽ جي اهميت واضح ڪريو.

(ج) صحيح جواب جي سامهون (✓) جو نشان لڳايو.

1. صوبو سنڌ پوري دنيا ۾ مشهور آهي:

(الف) راند روند جي ڪري (ب) ثقافت جي ڪري
(ج) تاريخ جي ڪري (د) هٿ جو هنر جي ڪري

2. ايندڙ زماني ۾ ڪاغذي ڪرنسي جي جاءِ تي هوندي:

(الف) سائنسي ترقي (ب) آمريڪي ڪرنسي
(ج) ڊجيٽل ڪرنسي (د) پاڪستاني ڪرنسي

3. ڪاروبار ۾ ڪاميابي لاءِ شروعات ڪجي:

(الف) ننڍو پيماني تي (ب) وڏو پيماني تي
(ج) جديد پيماني تي (د) سائنس پيماني تي

4. جديد مارڪيٽنگ جو اهم ذريعو آهي:

(الف) مارڪيٽ (ب) ليبارٽري
(ج) سوشل ميڊيا (د) ڪاليج

5. بازار جو بنيادي ڪم آهي:

(الف) پڙهائڻ (ب) تجربو ڪرڻ
(ج) سينگارڻ (د) ڏيتي ليتي ڪرڻ

شاگردن ۽ شاگردياڻين لاءِ سرگرمي

شاگرد ۽ شاگردياڻيون جديد دور جي ڪاروباري اصطلاحن کي انٽرنيٽ ذريعي معلوم ڪن مثلاً: اسٽاڪ ايڪسچينج، ڪرنسي، طلب ۽ رسد

استادن لاءِ هدايتون

شاگردن ۽ شاگردياڻين کي جديد دور ۾ آن لائين مارڪيٽنگ توڙي پروفيشنل مهارتن مان فائدو وٺڻ لاءِ بين الاقوامي مارڪيٽ جي آدابن کان واقف ڪريو جيئن ذاتي ۽ قومي لحاظ کان سندس ذات تي ڪو حرف نہ اچي.

نوان لفظ ۽ انهن جي معنیٰ			
لفظ	معنیٰ	لفظ	معنیٰ
طلب	گهرج	سروي	جاچڻ، اندازو لڳائڻ
رسد	مهيا ڪرڻ، پهچائڻ	نمائش	ڏيکاءُ
جدت	نواڻ	حصيدار	حصو رکندڙ
مصنوعات	ٺهيل شيون	سطح	متاچرو
ڪرت	ڌنڌو	ناڻو	پيسا، ڏوڪڙ
ڏاءُ	هنر، طريقو		

باب چوٿون

اهم شخصيتون

تدريسي معيار

هن باب پڙهڻ کان پوءِ شاگردن ۽ شاگردياڻين مان اميد ڪجي ٿي تہ اهي:

- افلاطون جي شاگرد ۽ سڪندر اعظم جي استاد ارسطو جي حالات زندگي بابت ڄاڻي سگهندا.
- ان ڳالهہ کي ساراهيندا تہ سندس نظريا اڄ تائين وقت سان نهڪندڙ آهن.
- جرمن فلاسافر ڪانٽ ۽ سندس اخلاقي نظريي بابت ڄاڻي سگهندا.
- ايران جي گهڻ رخي شخصيت، امام غزاليءَ جي حالات زندگي ۽ ڪمن کي ڄاڻي سگهندا.
- انگريز سماج سڌارڪ ۽ ماهر شماريات فلورينس نائيٽنگل جي ڪيل خدمتن بابت معلوم ڪري پاڻ کي پرجوش محسوس ڪندا.

انسان جي فطرت ۾ تلاش، ڳولا ڦولا ۽ اڻ ڄاتل شين کي پرکڻ ۽ سڃاڻڻ جي امنگ شامل آهي ۽ سندس اها تمنا ٻالڪپڻ کان ڪراڙپ تائين جاري رهي ٿي. هميشہ هو ڪنهن نئين خبر، نئين ڳالهہ ۽ جستجو طرف جلدي مائل ٿي وڃي ٿو. سکڻ جو اهو سلسلو ڪتابن ۽ تجربن توڙي مشاهدن واري دنيا مان انسان کي حاصل ٿيندو رهي ٿو. پر جڏهن ڪا املهہ ۽ مهان شخصيت پنهنجي فن ۽ فڪر ۾ ڪامل ٿي وڃي ٿي تہ ڪيترائي ماڻهو ان کي پنهنجي علمي اُمنگ جو مرڪز بڻائي ان جي پيروي ڪرڻ ئي پنهنجي ڪاميابي سمجهن ٿا. مذهب، فلسفي، اخلاق، ادب، سياست، سائنس ۽ سماجي شعبن ۾ سندس ڪيل خدمتن کي سامهون رکي، پنهنجي مستقبل سنوارڻ جون راهون طي ڪن ٿا. اهڙن املهہ شخصيتن مان ارسطو، ڪانٽ، امام غزالي ۽ فلورينس نائيٽنگل بہ آهن.

هن باب ۾ سندن شخصيت، فن ۽ فڪر توڙي اعليٰ خدمتن بابت معلومات حاصل ڪنداسين.

ارسطو

سکيا جي حاصلات

هن سبق پڙهڻ کان پوءِ شاگرد ۽ شاگرديائيون هن لائق ٿيندا تہ اهي:

- ڄاڻندا تہ ارسطو ڪڏهن ۽ ڪٿي پيدا ٿيو.
- هن يوناني فلاسفر ۽ سائنسدان جي زندگي بابت مختصر طور ڄاڻي سگهندا.
- سمجهائي سگهندا تہ ارسطو جي اخلاقيات ڪهڙن اصولن تي جڙيل آهي.
- اخلاقي قدرن ۽ خوشيءَ بابت سندس خيالات بيان ڪري سگهندا.
- وضاحت ڪندا تہ ڪهڙا گڻ اعلى ڪردار جوڙڻ جو سبب آهن.
- سندس ڪتاب ”The Nicommchean Ethics“ تي روشني وجهي سگهندا.

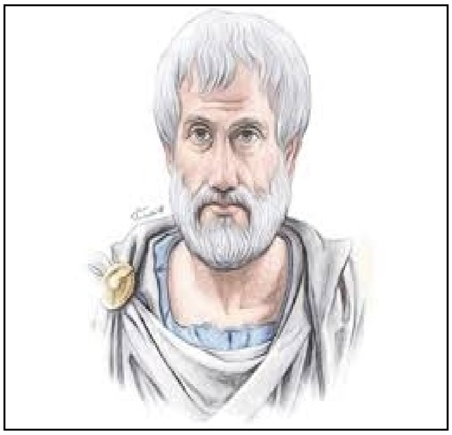

حالات زندگي: يونان علم، فلسفي ۽ سائنس ۾ قديم دور کان نمايان رهيو آهي. ستاگرا اتر يونان جي هڪ شاهي حڪيم نيڪو ميڪس جي گهر ۾ 384 ق.م ڌاري هڪ سدا ملوڪ نينگر پيدا ٿيو. جيڪو اڳتي هلي ملڪ جو عظيم سائنسدان، فيلسوف، حڪيم ۽ استاد ٿي گذريو جنهن جي علم کان هزارين لکين ماڻهن فائدو پرايو. اهو يونان جو ارسطا طاليس آهي. دنيا ان عظيم هستي کي ”ارسطو“ جي نالي سان سڃاڻي ٿي. ارسطو شروعاتي تعليم پنهنجي والد کان حاصل ڪئي، جنهن ۾ حڪمت، طب، ادب ۽ حياتيات جي مروج نصاب مطابق تعليم ورتائين. هو اڃان ننڍڙو ئي هو تہ سندس ماءُ وفات ڪري وئي. ڏهن ورهين جي عمر ۾ سندس پيءُ بہ هي جهان ڇڏي ويو. ڪجهہ عرصو پنهنجي علائقي ۾ گذارڻ بعد ارڙهن سالن جي عمر ۾ اٿينس هليو ويو. جيڪو ان وقت علم، فن ۽ حڪمت جو مرڪز هو. ارسطو اٿينس ۾ افلاطون جي مڪتب ۾ داخل ٿيو ۽ پنهنجي فڪر ۽ علم کي پنهنجي استاد افلاطون جي تعليم سان واس ڏيندو رهيو. گڏوگڏ درس و تدريس سان وابستہ رهيو. مشهور فاتح ۽ حڪمران سڪندر مقدوني سندس شاگرد هو. مقدونيہ جي بادشاهہ فيلقوس جڏهن وفات ڪئي تہ ويهن سالن جي نوجوان سڪندر کي حاڪم بڻايو ويو. هو اڃان حڪمراني ۽ سياست کان اڻ واقف هو، تنهن

ڪري سندس ماءُ اولمپياس ارسطو کي پنهنجي محل ۾ گهرايو ته جيئن هو کيس بهترين حڪمراني ۽ تقرير جي فن کان روشناس ڪرائي. ارسطو سڪندر کي سبق ڏنو ته ”هر انسان مالڪِ حقيقي جو بندو آهي ۽ هر هڪ کي باعزت زندگي گذارڻ جو پيدائشي حق حاصل آهي.“ ارسطو 335ق.م ۾ لائسيم نالي سان پنهنجو مڪتب قائم ڪيو. جنهن ۾ تعليم، تدريس ۽ تحقيق جو ڪم ٿيندو هو. سڪندر مختلف ملڪن تي ڪاهن ڪندي اتان جا جانور ۽ ٻيون اهم شيون ڏانهس موڪليندو هو. جن کي ارسطو حڪمت ۽ طب توڙي مختلف علمي نوعيت جي ڪمن ۾ ڪتب آڻيندو هو. ان ئي دور ۾ پاڻ جماليات، اخلاقيات، سياست، نفسيات، طبيعيات ۽ منطق بابت بحث مباحثا منعقد ڪيائين. گڏوگڏ قلمي پورهئي ۾ مصروف رهيو. کيس منطق ۽ حياتيات جو باني تصور ڪيو وڃي ٿو. سڪندر اعظم جي 323 ق.م ڌاري وفات کان پوءِ ارسطو اٿينس کي ڇڏي. يوديبيا جا وڻ اچي وسايا پر زندگيءَ سندس ساٿ نه ڏنو ۽ پاڻ 322 ق.م ڌاري وفات ڪري ويو. سڪندر اعظم پنهنجي استاد جي تعريف ۾ چيو هو: ارسطو زنده رهندو ته هزارين سڪندر تيار ٿي پوندا. پر هزارين سڪندر گڏجي هڪ ارسطو نه ٿا تيار ڪري سگهن.

ارسطو جو اخلاقياتي فڪر: ارسطو جي خيال ۾ هر انسان خوشي ۽ سڪون جو ڳولائو آهي ۽ اصل خوشي اها آهي جيڪا سٺن ڪمن ڪرڻ سان حاصل ٿيندي آهي. ڪائنات ۾ هر شي جو ڪو نه ڪو مقصد آهي. جنهن کي ان شي جو ڪردار يا عمل سڏجي ٿو. تنهن ڪري دنيا جي هر شي جي سٺائي ان ڳالهه ۾ آهي ته اها پنهنجو ڪردار سٺي نموني ادا ڪري. انسان جي حقيقي راحت جسماني لذت ۾ ناهي بلڪ کيس حقيقي خوشي عقلي استدلال ذريعي ئي حاصل ٿي سگهي ٿي. جو ته حيوانن جي برخلاف سندس ڪردار ۽ عمل اختياري هوندو آهي. جڏهن ته حيوان جِبلي طور ڪردار ادا ڪن ٿا ۽ جسماني لذت ماڻين ٿا.

انسان ۾ سفلي جذبات ۽ حسياتي محرومي کي مجاهدي ۽ عقلي استدلال ذريعي ڪمزور ڪري کيس اخلاقي عادتن جو قائل ڪري سگهجي ٿو ۽ جنهن وقت انسان مٿان عقلي استدلال ۽ اخلاق جو خمار چڙهندو آهي، ان وقت هو مالڪِ حقيقي جو پرتو هوندو آهي.

نيڪوما چين اخلاقيات ۽ ٻيون تصنيفون: سڪندر جي اوچتي موت جي ڪري ارسطو کي اچانڪ اٿينس ڇڏڻو پيو، جنهن ڪري سندس ڪيترون ئي تصنيفون سندس مڪتب ۾ رهجي ويون. بطليموس جي مطابق ارسطو جون هڪ هزار تصنيفون آهن. جنهن ۾ منطق، طبيعيات. موسميات، هيئت، حيوانيات، سياسيات ۽ ادب ۾ شعر و شاعري بابت ڪتاب شامل آهن. تن مان ”نيڪوماچين اخلاقيات“ هڪ اهم ڪتاب آهي جيڪو ڏهن حصن تي

مشتمل آهي. جنهن تي پوڊيموس نظرثاني ڪئي. ان جو پهريون، ٽيون ۽ ڇهون حصو محفوظ آهن.

هن ڪتاب ۾ ارسطو انفرادي ۽ اجتماعي خوشيءَ جي نشاندهي ڪندي ان کي اعلىٰ مقصد قرار ڏنو آهي. جنهن کي حاصل ڪرڻ لاءِ هن جذبات کان مٿاهون تي عقل، فضيلت ۽ تدبر کي بنياد بڻايو آهي. ڇو ته انسان سماج ۾ رهي ٿو ۽ ڪيس گڏيل ڀلائي وارو رويو ئي اختيار ڪرڻ گهرجي.

هن سبق مان معلوم ٿيو ته:

يونان جو عظيم فلسفي، سائنسدان ۽ مفڪر ارسطا طاليس جنهن کي دنيا ارسطو جي نالي سان سڃاڻي ٿي. 384 ق.م تي ستاگرا اتر يونان ۾ پيدا ٿيو. جواني ۾ ان دور جي علمي مرڪز اٿينس هليو ويو، جتي افلاطون جو شاگرد بڻيو. گڏوگڏ سندس مڪتب ۾ درس و تدريس سان به وابسته رهيو. سڪندر مقدوني سندس شاگرد هو. ان جي زير سرپرستي ارسطو حڪمران گهراڻي جي تمام ويجهو رهيو. اخلاقيات، فلسفي، سياست ۽ سائنسي شعبن ۾ پاڻ ڪيترائي علمي بحث مباحثا ڪيائين. "نيڪوماچين اخلاقيات" سندس اخلاقي فلسفي بابت اهم ڪاوش آهي.

مشق

(الف) هيٺين سوالن جا مختصر جواب لکو:

1. ارسطو ڪهڙن فنن بابت ڪم ڪيو آهي؟
2. ارسطو جي استادن ۽ شاگردن بابت اوهين ڇا ٿا ڄاڻو؟
3. ارسطو جا لکيل اهم ڪتاب ڪهڙا آهن ۽ انهن جو مڪمل ڳاڻيٽو ڇا آهي؟
4. ارسطو سڪندر اعظم کي ڪهڙو درس ڏنو؟
5. سڪندر اعظم پنهنجي استاد ارسطو بابت ڪهڙي راءِ ڏني؟

(ب) هيٺين سوالن جا تفصيلي جواب لکو:

1. ارسطو جي شروعاتي زندگي بابت وضاحت ڪريو.
2. ارسطو جي تعليم ۽ تدريس بابت وضاحت ڪريو.
3. ارسطو جو اخلاقي نظريو ڇا آهي؟

(ج) صحيح جواب جي سامهون (✓) جو نشان لڳايو.

1. ارسطو جي والد نيڪو ميڪس جو ڌنڌو هو:

(الف) هارپو (ب) درزڪو

(ج) استادي (د) حڪمت

2. ارسطو جي استاد جو نالو آهي:

(الف) سقراط (ب) بقراط

(ج) افلاطون (د) جالينوس

3. ارسطو جو اخلاقيات بابت مشهور ڪتاب آهي:

(الف) ڊيونتيلاجيڪل اخلاقيات (ب) نيڪوماچين اخلاقيات

(ج) ڪيمياء سعادت (د) ڪاليداس

4. ارسطو کي باني شمار ڪيو وڃي ٿو:

(الف) منطق ۽ حياتيات جو (ب) طبيعيات ۽ ڪيميا جو

(ج) رياضي ۽ فلڪيات جو (د) ڪمپيوٽر ۽ آءِ ٽي جو

5. ارسطو جي وفات جو ماڳ آهي:

(الف) اٿينس (ب) روم

(ج) ستاگرا اتر يونان (د) پوڊيبيا

شاگردن ۽ شاگردياڻين لاءِ سرگرمي

شاگرد ۽ شاگردياڻيون ٽي گروپ ناهي هيٺين اسائنمينٽ تيار ڪن.

گروپ	گھربل ڪم / اسائنمينٽ ورڪ
A	ارسطو جي خانداني زندگي
B	ارسطو جون علمي ۽ تدريسي خدمتون
C	ارسطو جو لکيل ادبي مواد

استادن لاءِ هدايتون

يونان جي تهذيب ۽ اتان جي علمي شخصيتن بابت شاگردن ۽ شاگردياڻين کي ڪنهن مناسب ڪتاب يا ڊاڪيومينٽري جي نشاندهي ڪئي وڃي جنهن سان سندن ڄاڻ ۾ اضافو ٿي سگهي.

نوان لفظ ۽ انهن جي معنىٰ			
لفظ	معنىٰ	لفظ	معنىٰ
شاهي	حڪمراني، بادشاهي	ڪاهَ	حملو
سدا مَلوڪ	تمام سهڻو، خوبصورت	استدلال	ثابتي، دليل بازي
مروج	رواج ڏنل، هلايل	خمار	مدهوشي، ننڊاڪڙائي
مجاهدو	رياضت، تپسيا	پرتو	شعاع، عڪس، تجلي
رويو	چال چلت، ريت	تدبر	دورانديشي، ويچار
واس ڏيڻ	خوشبوءِ ڏيڻ، نيڪي ڪرڻ	جماليات	فلسفي جي هڪ صِنف جنهن جو تعلق فن جي حسن ۽ تنقيد سان هجي
جِبلّي	فطري، قدرتي		

جرمن فلاسافر امانيول ڪانٽ

سکيا جي حاصلات

هن سبق پڙهڻ کان پوءِ شاگرد ۽ شاگردياڻيون هن لائق ٿيندا ته اهي:

- جرمن فلاسافر ڪانٽ جي زندگيءَ بابت ڄاڻي سگهندا.
- ڪانٽ جي ”ڊيونٽالاجيڪل مورال ٿيوري“ واري نظريي جي وضاحت ڪري سگهندا.
- انهن پهلوئن جي فهرست ٺاهي سگهندا جن تي عمل ڪرڻ سان انهن کي سٺو يا خراب چئي سگهجي ٿو.
- سندس خيال ۾ سڀ کان ”اعليٰ حتمي اخلاقي اصول“ ڪهڙو آهي.

حالات زندگي: جرمن فلسفي امانيول ڪانٽ جو تعلق هڪ غريب گهراڻي سان هو. پاڻ 22 اپريل 1724ع ڌاري ڪانگسبرگ، جرمنيءَ ۾ پيدا ٿيو. ڪانٽ پنهنجي دور جو مشهور فلاسافر هجڻ سان گڏوگڏ ماهر طبيعت دان، لائبريرين، استاد، مصنف، رياضي دان ۽ بهترين ماهر تعليم پڻ هو.

امانيول ڪانٽ جا ابا ڏاڏا اصل ۾ اسڪاٽ لينڊ جا رهاڪو هئا. جتان لڏپلاڻ ڪري جرمنيءَ جي ڪانگسبرگ علائقي ۾ اچي آباد ٿيا. ڪانٽ جي ماءُ مسيحيت جي سخت پيروڪار عورت هئي. تنهن ڪري ننڍپڻ ۾ مذهبي ڳالهين تي ڪانٽ کي ڀرپور نموني عمل ڪرڻو پوندو هو. غربت جي ڪري ڪانٽ ننڍي هوندي ئي محنت مزدوري ڪري پنهنجي تعليمي خرچن جو پورائو ڪندو هو. ڪانٽ قد جو ننڍڙو، سادي ۽ شرميلي طبيعت جو مالڪ هو، پر فلسفي ۽ آزاد فڪري جي حوالي سان هو تمام وڏي قد جو فلاسافر هو. ڪانٽ پنهنجي شرميلي طبيعت جي ڪري ڪنهن به عورت سان وهانءُ نه رچائي سگهيو. پهريون دفعو جنهن عورت سان محبت جي اظهار جو ارادو ڪيائين. ان ڪنهن ٻئي سان وچي لانئون لڌيون. ڪجهه وقت کان پوءِ جڏهن هڪ ٻيءَ عورت سان اظهار ڪيائين ته هوءَ مورڳو شهر ئي ڇڏي وئي. تنهن بعد ڪانٽ پنهنجي پوري ڄمار ڪنوارو ٿي گذارڻ ۾ ئي بهتري سمجهي.

كانٽ تعليم جي شعبي سان وابستہ رهيو ۽ ڪانگسبرگ يونيورسٽي جرمنيءَ ۾ درس و تدريس جون خدمتون سرانجام ڏيندو رهيو. سندس دور ۾ فلسفي جي ميدان ۾ انگريز فيلسوف لاڪ ۽ هيوم جي فڪرن ۽ نظرين جو وڏو چرچو هو. جنهن ۾ حواسن ۽ تجربن جي بنياد تي حاصل ٿيندڙ علم کي اهم وسيلو سمجهيو ويندو هو. ان سان عوام مونجهہ جو شڪار هئي. ڪانٽ پندرهن ورهين جي محنت کان بعد 1781ع ۾ ”خالص عقل جي چنڊ ڇاڻ“ (Critique of Pure Reason) نالي ڪتاب لکيو. جنهن ۾ عقل جي اهميت ۽ ڪردار کي کولي بيان ڪيائين تہ اسان جي ڪنهن بہ شي بابت ڇاڻ ظاهري طور محدود آهي. ان جي اصليت تائين رسائي ناممڪن آهي. ان موقف تحت ڪانٽ جي فڪر کي مظهريت وارو فلسفو ڪوٺيو وڃي ٿو.

ڪانٽ جو وجوبي اخلاقيات وارو نظريو: جرمن فلسفي امانيول ڪانٽ فلسفي جي ميدان ۾ جيتوڻيڪ نظريہ علم (Epistemology) وسيلي وڏي شهرت ماڻي. جنهن بابت هن پيو ڪتاب ”عملي عقل جي چنڊ ڇاڻ“ (Critique of Practical reason) نالي پڻ 1786ع ڌاري لکيو. جنهن ۾ هن ڄاڻايو تہ مذهب جو بنياد اخلاقيات آهي ۽ اها اخلاقيات هميشہ واري، مضبوط ۽ غير تبديل ٿيندڙ آهي. ان جو بنياد محض تجربا ناهن. بلڪ ان کان متاهين آهي. ان کان علاوه جنهن نظريئي ڪانٽ کي گهڻو فروغ ڏنو اهو ”ڊيونٽالاجيڪل مورال ٿيوري“ يعني ”وجوبي اخلاقيات وارو نظريو“ آهي. جنهن جو مطلب آهي اخلاقي معيار مطابق پورو لهندڙ ڪنهن اصول يا ڪم کي باقاعده ذميواري سان سرانجام ڏيڻ ۽ نتيجي جو انتظار ڪرڻ کان سواءِ پنهنجي نيت ۽ ارادي کي درست رکڻ. ٻين لفظن ۾ اسان جو هر ڪم اهڙو هجڻ گهرجي جنهن ۾ آفاقيت هجي. توهين اهو ڪجهہ چاهيندا هجو جيڪو ٻيا بہ ڪري سگهن جنهن جو مقصد سماج جي بهتري آهي. جنهن کي ضمير جو آواز بہ چئبو آهي. ڪانٽ جي خيال مطابق اهو ئي اخلاقيات جو بنياد آهي.

امانيول ڪانٽ فلسفي کان علاوه بہ ڪيترائي مقالا لکيا جن ۾ سائنس ۽ طبعي جاگرافي شامل آهي. سندس منفرد ڪم ”جنرل نيچرل هسٽري اينڊ ٿيوري آف هيونز“ آهي. جنهن ۾ تارن جي هڪ جهڳٽي بابت سندس مفروضو بيان ٿيل آهي.

ڪانٽ جي يونيورسٽي جي هڪ شاگرد جي ايف هربرٽ سندس فلسفي ۽ نظرين کي پنهنجي تعليمي نظام ۾ شامل ڪيو. ان کان علاوه سندس خاص شاگردن ۾ جوهان گوتليب ٺنشي بہ شمار ڪيو وڃي ٿو.

امانيول ڪانٽ جي وفات 12 فيبروري 1804ع تي ڪانگسبرگ جرمني ۾ ٿي، جيڪو

اڄ ڪلهه روس جو حصو آهي ۽ ڪيلننگراڊ نالي سان هڪ انتظامي مرڪز ۽ بندرگاهه آهي جتي امانيول ڪانٽ جو هڪ خوبصورت مقبرو جڙيل آهي.

هن سبق مان معلوم ٿيو تہ:

جرمنيءَ سان تعلق رکندڙ امانيول ڪانٽ مشهور فيلسوف، طبيعت دان، استاد، مصنف ۽ رياضي دان ٿي گذريو آهي. ڪانٽ جا وڏا اسڪاٽ لينڊ جا وينل هئا. جتان جرمني جي ڪانگسبرگ ۾ اچي آباد ٿيا. جتي ڪانٽ پيدا ٿيو ۽ بنيادي تعليم حاصل ڪيائين ۽ مٿاهين تعليم پرائڻ بعد ڪانگسبرگ يونيورسٽيءَ ۾ بطور استاد ڪم ڪندو رهيو جتي کيس فلسفي جي مختلف پهلوئن بابت سوچڻ ۽ ان تي لکڻ جو موقعو مليو. پاڻ فلسفي بابت مظهريت واري فلسفي ۽ وجوبي اخلاقيات واري نظريي سبب گهڻو سڃاتو وڃي ٿو.سندس خيال ۾ ڪنهن بہ ڪم کي باقاعدگي ۽ سٺي ارادي سان سرانجام ڏيڻ ئي هڪ اهم ذمہ داري آهي جيڪا اخلاقيات جو بنياد آهي. ڪانٽ جي سائنسي توڙي تعليمي خدمتن کي تمام سٺي پذيرائي ملڻ سان گڏ سندس فلسفي کي پڻ دنيا امن جي ڦهلاءَ ۽ تعليم جي واڌاري لاءِ ڪتب آڻڻ لاءِ ڪوشان آهي. ڪانٽ جي وفات 1804ع ۾ ٿي. اڄ ڪلهه سندس آرام گاهه روس جي ڪيلننگراڊ شهر ۾ واقع آهي.

مشق

(الف) هيٺين سوالن جا مختصر جواب لکو:

1. امانيول ڪانٽ ڪهڙن شعبن ۾ ڪم ڪيو آهي؟
2. امانيول ڪانٽ جي ڪتابن جا نالا تحرير ڪريو؟
3. ڪانٽ جي ”وجوبي اخلاقيات واري نظريي“ جو ڇا مطلب آهي؟
4. ڪانٽ جي شاديءَ بابت اوهان ڇا ٿا ڄاڻو؟
5. ڪانٽ جي وفات ڪڏهن ۽ ڪٿي ٿي؟

(ب) هيٺين سوالن جا تفصيلي جواب لکو:

1. امانيول ڪانٽ جي ننڍپڻ ۽ شخصيت بابت نوٽ لکو.
2. امانيول ڪانٽ جي فلسفي بابت ڪيل ڪم جي وضاحت ڪريو.

(ج) صحيح جواب جي سامهون (✓) جو نشان لڳايو.

1. امانيول ڪانٽ جو تعلق جنهن گهراڻي سان هو، اهو آهي:

(الف) غريب (ب) بادشاهه

(ج) مزدور (د) عام

2. كانٽ جي خاندان جو مذهبي تعلق هو:

(الف)	اسلام سان	(ب)	مسيحيت سان
(ج)	يهوديت سان	(د)	ٻڌ ڌرم سان

3. كانٽ كانگسبرگ يونيورسٽيءَ ۾ بطور كم كيو:

(الف)	كاريگر	(ب)	خادم
(ج)	استاد	(د)	نگران

4. ڊيونٽالوجيكل مورال ٿيوري جو مطلب آهي:

(الف)	وجوبي اخلاقيات	(ب)	رسمي اخلاقيات
(ج)	غير رسمي اخلاقيات	(د)	عارضي اخلاقيات

5. كانٽ جي آخري آرامگاهه واقع آهي:

(الف)	جرمني ۾	(ب)	امريكا ۾
(ج)	جاپان ۾	(د)	روس ۾

شاگردن ۽ شاگردياڻين لاءِ سرگرمي

كانٽ جي ڊيونٽالوجيكل مورال ٿيوري بابت انٽرنيٽ تان وڊيو ڊائون لوڊ كري كلاس ۾ هلائي وڃي.

هر هك شاگرد يا شاگرداڻي وڊيو ڊاكيومينٽري جي روشني ۾ ان نظريي جو مطلب تحرير كري كلاس ۾ پيش كري.

استادن لاءِ هدايتون

شاگردن ۽ شاگردياڻين كي جرمن فلاسفر امانيول كانٽ جي فلسفي ”ڊيونٽالاجيكل مورال ٿيوري“ لاءِ انٽرنيٽ تي موجود وڊيو كي ڏسي سمجهائڻ جي كوشش كئي وڃي

نوان لفظ ۽ انھن جي معنیٰ			
لفظ	معنیٰ	لفظ	معنیٰ
وھانءُ	نڪاح، شادي	مفروضو	خيال ڪيل، مجيل
آفاقيت	زماني سان ھلندڙ چلندڙ	بندرگاھ	سامونڊي جھازن جي اچڻ وڃڻ جي جاءِ
لانئون لھڻ	پرڻجڻ، شادي ڪرڻ	مقبرو	مزار، تربت
چرچو	مشھوري، ساراھ	مظھريت	ظاھر ٿيڻ، ڏيکارڻ
محدود	ٿورو، واجبي، پورو پنو	پذيرائي	قبوليت، منظوري

امام غزالي

سکيا جي حاصلات

هن سبق پڙهڻ کان پوءِ شاگرد ۽ شاگردياڻيون هن لائق ٿيندا ته اهي:

- دنيا جي مشهور صوفي، قانون دان، مفڪر ۽ فلسفي امام غزالي جي زندگي بابت ڄاڻي سگهندا.
- مختصر بيان ڪندا ته سندس ڪتاب ”ڪيمياءِ سعادت“ ۾ ڪهڙن موضوعن تي بحث ڪيو ويو آهي.
- ڄاڻي سگهندا ته سندس مذڪوره ڪتاب انگريزي زبان ۾ ڪهڙي نالي سان آهي ۽ ڪنهن ترجمو ڪيو آهي.
- وضاحت ڪندا ته هڪ سائنسي سوچ رکندڙ امام جي خيال مطابق ماڻهو ڪهڙن ٻن قسمن ۾ ورهايل هوندا آهن.
- سندس بنيادي اخلاقي قدرن بابت وضاحت ڪري سگهندا.
- امام غزالي جي اخلاقي نظريي کي مختصر طور بيان ڪري سگهندا.

حالات زندگي: دنيا جي مشهور صوفي، قانون دان، مفڪر ۽ فلسفي امام غزالي جو پورو نالو محمد بن محمد بن احمد ۽ لقب حجة الاسلام آهي. سندس خاندان جو اباڻو پيشو سُٽ سان لاڳاپيل هو تنهن ڪري پاڻ غزالي نسبت سان مشهور ٿيو. طوس جي علائقي طابران ۾ 450 هه ڌاري هڪ غريب علمي گهراڻي ۾ پيدا ٿيو. پاڻ اڃان ننڍڙو ئي هو ته سندس والد وفات ڪندي پنهنجي هڪ دوست کي پارت ڪندي چيو ته منهنجي هنن ٻن ننڍڙن محمد ۽ احمد جي سهڻي نموني تعليم ۽ تربيت جو بندوبست ڪجانءِ ان لاءِ آءٌ ڪجهه رقم تنهنجي حوالي ڪريان ٿو. جيستائين اها رقم هئي ته ٻئي ڀائر گڏجي رهندا هئا پر ٿوري عرصي ۾ ملڪيت ختم ٿيڻ بعد ان شخص پنهنجي غربت جو بهانو ڏيکاري کين ان علائقي جي مشهور مڪتب ۾ داخل ڪرايو. جتي پاڻ شيخ احمد راذڪاني وٽ پڙهڻ لڳو.

اتان جرجان هليو ويو جتي امام ابو نصر اسماعيلي کان علم حاصل ڪيائين. امام غزالي هن استاد جو درس ٻڌندي ان جا نوٽس به ناهيندو هو. هڪ دفعي ڳوٺ واپس ٿيندي سندس سامان چور ڦري ويا جنهن ۾ اهي ڪاپيون به هيون جيڪي هن تيار ڪيون هيون. پاڻ پنهنجي ان علمي دستاويز جي ڳولا ۾ چورن جي سردار سان وڃي مليو. انهن کيس ڪاپيون ته واپس ڪيون پر کيس مهڻو ڏنائون ته اهو علم ڪهڙي ڪم جو جيڪو ڪتابن ۾ بند هجي.

ان کان پوءِ امام غزالي اهي سڀ سبق ياد ڪري ورتا جيڪي قلمبند ڪيا هئائين. ان بعد علم جي جستجو ڪندي پاڻ نيشاپور روانو ٿيو ۽ امام الحرمين جي درس ۾ شامل ٿي پنهنجي شهرت ۾ اضافو ڪيائين ۽ سندس استاد امام الحرمين جو خاص معاون ٿي ڪم ڪرڻ لڳو. سندس دوستن ۽ مريدن جو حلقو چار سئو تائين پهچي ويو. سندس استاد جو چوڻ هو: امام غزالي بحر زخار (اونهو سمند) آهي. 28 سالن جي عمر تائين پاڻ نيشاپور ۾ رهيو ۽ امام الحرمين جي لاڏاڻي بعد بغداد آيو ۽ نظام الملڪ جي دربار ۾ پنهنجي علم جي ڌاڪ ويهاريائين جنهن ڪان متاثر ٿي بادشاهه ڪيس مدرسہ نظاميہ جو نگران مقرر ڪيو. 484 هه ۾ پاڻ اتي درس و تدريس شروع ڪيائين.

ٿورڙي ئي عرصي ۾ سندس درس و تدريس، تقرير، بيان توڙي علمي فضيلت جو چرچو بغداد ۾ ڦهلجي ويو ۽ سندس تعلق حڪومتي سربراهن تائين قائم ٿي ويو. 485هه ۾ عباسي خليفي مقتدي باللہ ڪيس پنهنجو سفير بڻائي ملڪ شاهه سلجوقي جي راڻي بيگم ترخان خاتون ڏانهن موڪليو. خليفو مستظهرمن اللہ بہ امام غزالي جو خاص معتقد هو. امام صاحب خليفي جي چوڻ تي هڪ ڪتاب لکيو جنهن جو نالو مستظهري رکيائين. پاڻ بيت المقدس ۽ حرمين شريفين جا سفر ڪري آخر عمر ۾ پنهنجي آبائي علائقي ۾ اچي رهيو ۽ تصنيف و تاليف سان گڏوگڏ عبادت ۽ رياضت ۾ مشغول ٿي ويو ۽ 505هه/1111ع ڌاري طوس ۾ وفات ڪيائين جتي هارونيہ نالي جڳهه جي ويجهو سندس آرام گاهه واقع آهي.

امام غزالي جي تصنيف ڪيمياءِ سعادت: امام غزالي تاريخ جو اهو نامور مصنف ٿي گذريو آهي. جنهن پنهنجي وقت جو استعمال تصنيف ۽ تاليف جي لاءِ تمام گهڻو ڪيو آهي. هڪ اندازي موجب پاڻ روزاني جي حساب سان سورهن صفحا لکي ويندو هو. تنهن ڪري سندس ڪتابن جو تعداد بہ ڪافي آهي. جنهن ۾ فلسفو، منطق، علم ڪلام ۽ تصوف جا موضوع شامل آهن. پاڻ انساني ڪردار جي سڌاري ۽ اندر کي روشن ڪرڻ بابت ”احياء علوم الدين“ نالي ڪتاب لکيائين. جيڪو چئن جلدن تي مشتمل هو. ان کان پوءِ ان ئي ڪتاب کي مختصر ڪري ”ڪيمياءِ سعادت“ نالي تيار ڪيائين. جنهن ۾ مذهبي عبادتن، انساني معاملن، عادتن، انسان کي برباد ڪندڙ ڳالهين ۽ ماڻهو کي نجات ڏياريندڙ خوبين کي تفصيل سان بيان ڪيو ويو آهي. هي ڪتاب پهرئين عربي ٻوليءَ ۾ ۽

پوءِ مصنف فارسيءَ ۾ لکيو بعد ۾ دنيا جي ڪيترين ئي ٻولين ۾ ترجمو ٿي ڇپيو آهي. سنڌي ٻوليءَ ۾ مرزا قليچ بيگ ترجمو ڪيو جڏهن تہ هن ڪتاب کي ڪلاوڊ فيلڊ نالي شخص انگلش ۾ ترجمو ڪيو جنهن جو نالو (The chemy of happiness) آهي.

امام غزالي جو اخلاقي نظريو: امام غزالي جي فڪر موجب پختي ۽ پڪي عادت جو نالو اخلاق يا خلق آهي. پوءِ اهو خلقِ حَسن بہ ٿي سگهي ٿو ۽ خراب عادتن جي ڪري خلق سيئہ يا برو اخلاق بہ بڻجي ٿو. ان ڪي ماڻهن جي طبيعتن مطابق واضح ڪري سگهجي ٿو. عام طور تي اخلاق جي اعتبار سان ماڻهو چئن قسمن جا آهن:

1. اڻ ڄاڻ ماڻهو جن کي حق ۽ ناحق توڙي بري ۽ چڱي جي پرک ناهي.
2. جن کي برائين جي ڄاڻ آهي پر چڱائين ڪرڻ جي عادت ڪين اٿن.
3. جيڪي برائي کي ئي صحيح سمجهن ٿا ۽ ان جي پيروي ڪن ٿا.
4. جن ماڻهن جو جنم ئي بري ماحول ۾ ٿيو ۽ اٿڻ ويهڻ توڙي ڪم ڪار بہ اتي ڪن ٿا.

انهن ماڻهن مان جيڪي ماڻهو چڱي فطرت وارا آهن تن کي تعليم ۽ تربيت ذريعي سڌاري سگهجي ٿو ۽ انهن جي برائين کي ختم ڪرائي چڱائين ڏانهن مائل ڪري سگهجي ٿو. البتہ بري فطرت وارن ماڻهن کي سڌارڻ محال آهي. ان لاءِ وڏي مجاهدي، وقت ۽ محنت جي ضرورت آهي.

هن سبق مان معلوم ٿيو تہ:

حجة الاسلام محمد بن محمد غزالي جنهن کي علمي دنيا ۾ امام غزاليءَ جي نالي سان سڃاتو وڃي ٿو. ايران جي طوس علائقي ۾ 450 هجري ڌاري پيدا ٿيو. ننڍپڻ ۾ ئي والدين جي شفقت کان محروم ٿي ويو. سندس تعليم ان دور جي نامور تعليمي ادارن ۾ ٿي. پاڻ تعليم کان بعد درس و تدريس سان وابستہ ٿي ويو. گڏوگڏ سفارتي خدمتن ۾ بہ ڀرپور ورتائين. ان بعد بادشاهہ نظام الملڪ جي زير نگراني مدرسہ نظاميہ سنڀالي علمي خدمتن ۾ مصروف ٿي ويو. آخري عمر ۾ واپس پنهنجي وطن طوس ۾ رهي تصنيف ۽ تاليف جو ڪم ڪندو رهيو. پاڻ تفسير، حديث، فقہ، تصوف ۽ اخلاقيات بابت ڪيترائي ناياب ڪتاب لکيائين جنهن مان "ڪيمياءِ سعادت" بہ هڪ اهم ڪتاب آهي.

مشق

(الف) هيٺين سوالن جا مختصر جواب لکو:

1. تعليم سکڻ واري دور ۾ امام غزاليءَ سان ڪهڙو واقعو پيش آيو هو؟
2. امام غزاليءَ جي ڪتابن لکڻ بابت اوهان ڇاڻا ڄاڻو؟
3. امام غزالي جو سياسي ۽ سفارتي ڪردار ڪهڙو هو؟
4. امام غزالي اخلاقي ڪردار جي حوالي سان ماڻهن کي ڪيئن ورهايو آهي؟
5. امام غزاليءَ آخري عمر ۾ ڪهڙي مصروفيت اختيار ڪئي؟

(ب) هيٺين سوالن جا تفصيلي جواب لکو:

1. امام غزاليءَ جي تصنيف ”ڪيمياءِ سعادت“ تي نوٽ لکو.
2. امام غزالي ڪٿان تعليم حاصل ڪئي ۽ سندس استاد ڪهڙا هئا؟
3. امام غزاليءَ جو اخلاقي نظريو ڇا آهي؟

(ج) صحيح جواب جي سامهون (✓) جو نشان لڳايو.

1. امام غزالي پيدا ٿيو:

(الف) ايران ۾ (ب) افغانستان ۾

(ج) پاڪستان ۾ (د) سعودي عرب ۾

2. امام غزاليءَ جي خاندان جو پيشو هو:

(الف) واپار (ب) سٽ ڪتڻ

(ج) ملازمت (د) استاد

3. ڪتاب ”The chemy of happiness“ جو انگريزي ترجمو آهي:

(الف) احياء علوم الدين جو (ب) منقذ من الضلال جو

(ج) ڪيمياءِ سعادت جو (د) چوٽڪارو جو

4. امام غزاليءَ جي آخري آرامگاهه واقع آهي:

(الف) سيستان ۾ (ب) سجستان ۾

(ج) هارونيه ۾ (د) نيشاپور ۾

5. امام غزاليءَ کي تعليمي اداري جو نگران مقرر ڪيو ويو هو:

(الف) مڪتب طفل جو (ب) مدرسه صولتيه جو

(ج) مدرسه دارالهدیٰ جو (د) مدرسه نظاميه جو

شاگردن ۽ شاگردياڻين لاءِ سرگرمي

انٽرنيٽ جي مدد سان شاگرد ۽ شاگردياڻيون امام غزاليؒ جي شخصيت بابت هيٺيون تحقيقي ڪم تيار ڪري استاد کي ڏيکارن:

- امام غزاليءَ جي لکيل ڪتابن جي فهرست.
- امام غزاليءَ بابت سنڌي/ اردو ٻوليءَ ۾ لکيل ڪتابن جي فهرست.
- امام غزاليءَ جي ڪتاب ”ڪيمياءِ سعادت“ جي ٻين ٻولين ۾ ٿيل ترجمن جي فهرست.

استادن لاءِ هدايتون

سنڌي ٻوليءَ ۾ امام غزالي جي ڪتابن جي ڇپيل ترجما جن جن ماڻهن طرفان تيار ڪيا ويا آهن، تن بابت شاگردن ۽ شاگردياڻين کي ٻڌايو وڃي.

نوان لفظ ۽ انهن جي معنیٰ

لفظ	معنیٰ	لفظ	معنیٰ
حجة الاسلام	اسلام جي علامت	رياضت	محنت، مشقت، ورزش
سُٽ	ڪتيل ڪپهه يا اُن جا ڌاڳا	محال	ناممڪن
دستاويز	لکت، ڪاغذ پٽ	مجاهدو	ڪوشش ڪرڻ.
جستجو	ڪوشش، جدوجهد	درس و تدريس	پرهڻ ۽ پڙهائڻ
امام الحرمين	ٻن پاڪ جاين جو اڳواڻ	ڪيمياء	چوڙي ناهڻ جو هنر، سون چاندي جو حيلو
ڏاڪ	هاڪ، ناماچاري	سعادت	خوش نصيبي،
ناياب	اڻ لڀ، املهه		

فلورينس نائيٽنگل

سکيا جي حاصلات

هن سبق پڙهڻ کان پوءِ شاگرد ۽ شاگردياڻيون هن لائق ٿيندا تہ اهي:

- فلورينس نائيٽنگل جي ابتدائي زندگي بابت ٻڌائي سگهندا.
- واضح ڪندا تہ ڪيس ”نرسنگ جي ماءُ“ ۽ ”بتين واري عورت“ چو سڏيو ويندو آهي.
- ڪريميہ جنگ دوران سندس ٿهل ٽڪور ڪرڻ وارين خدمتن لاءِ هڪ منتظم ۽ اتساهيندڙ ڪردار کي بيان ڪري سگهندا.
- سندس ”ماحولياتي نظريي“ مان خاص ڳالهين کي ساراهي سگهندا.
- نرسنگ بابت لکيل سندس لکڻين بابت ٻڌائي سگهندا.

حالات زندگي: فلورينس نائيٽنگل هڪ انگريز خاتون هئي. جيڪا جديد نرسنگ جو بنياد وجهندڙ مڃي وڃي ٿي. پاڻ هڪ سٺي سماج سڌارڪ، شماريات جي ماهر ۽ ماحوليات جو اونو رکندڙ شخصيت جي مالڪ هئي. فلورينس جي پيدائش 12 مئي 1820ع تي اٽلي جي شهر فلورينس ۾ ٿي. سندس پيءُ جو نالو وليم شور نائيٽنگل ۽ ماءُ جو نالو فرانسس نائيٽنگل هو. اهي هڪ سکئي ستابي گهراڻي سان تعلق رکندڙ هئا. فلورينس کي ننڍي هوندي ئي نرس ٿيڻ جو بي حد شوق هو. ايتري تائين جو گڏين راند ڪندي هوءَ پنهنجي گُڏين کي بيمار سمجهندي پاڻ نرس طور سندن ٿهل ٽڪور ڪندي هئي ۽ ڪين مرهم پٽي ڪري ٺيڪ ڪرڻ جي مشق ڪندي هئي.

فلورينس جي تعليم گهر ۾ ئي دستوري انداز ۾ والدين جي زير نگراني ٿي. جتي هن جرمني، فرينچ ۽ اٽالين ٻولين سان گڏوگڏ حسابن ۾ بہ مهارت حاصل ڪري ورتي. ان دوران هوءَ پنهنجي گهر ۽ پاڙي جي بيمارن جي ٿهل ٽڪور ڪندي هئي. نرسنگ جو شعبو ان دور ۾ تمام گهٽ درجي وارو سمجهيو ويندو هو. جنهن ڪري فلورينس جي خاندان وارا ڪيس ان طرف وڃڻ کان روڪيندا رهيا پر هوءَ پنهنجي مقصد حاصل ڪرڻ تي اٽل رهي. 1844ع ۾

هن جرمنيءَ جي لوٿرن اسپتال ۾ نرسنگ جي شاگرد طور داخلا ورتي ۽ پوءِ سالن تائين يورپ ۽ انگلينڊ جي مختلف اسپتالن ۾ ڪم ڪندي رهي. ان دوران ڪيترن ئي ماڻهن طرفان سندس سونهن ۽ سهڻي ڪردار جي ڪري شاديءَ جا پيغام پڻ وٽس آيا پر هن ان ڳالهه کي پنهنجي مقصد ۾ رڪاوٽ تصور ڪندي شاديءَ کان انڪار ڪري ڇڏيو. جنهن تي سندس مائٽ بي حد غمگين ٿي ويا. پر هوءَ پنهنجي ڳالهه تي قائم رهي. 1853ع ۾ هوءَ لنڊن جي هارلي گهٽيءَ جي ضعيف عورتن واري اسپتال جي نگران مقرر ٿي. ٿوري ئي عرصي ۾ 1853ع ڌاري يوڪرين جي علائقي ۾ واقع ڪريميه جڳهه تي جنگ ڪريميه رونما ٿي پئي. جنهن ۾ هڪ طرف روس ۽ ٻئي طرف فرانس، برطانيه ۽ خلافت عثمانيه آمهون سامهون هئا. ان ۾ برطانوي فوجين جو به وڏو تعداد هو.

جنگ جي زخمين جي پرگهور لهڻ لاءِ خصوصي طور فلورينس کي گهرايو ويو. جيڪا پنهنجي زير تربيت عملي سان جنگي زخمين جي علاج معالجي لاءِ اتي پهچي وئي. سندس ماتحت 38 نرسون ڪم ڪري رهيون هيون. پر هوءَ رات جو بتي هٿ ۾ کڻي پاڻ زخمين جي خيمن ۾ وڃي سندن نگراني ڪندي هئي. تنهن ڪري کيس "بتين واري خاتون" به سڏجي ٿو. فلورينس جديد نرسنگ کي متعارف ڪرائڻ ۾ ڀرپور ڪردار ادا ڪيو. تنهن ڪري کيس "نرسنگ جي ماءُ" (جديد نرسنگ جي موجد) به چيو وڃي ٿو. هن لنڊن ۾ سينٽ ٿامس نرسنگ اسڪول ۾ باقاعدي نرسنگ جي تعليم ڏيڻ جي شروعات ڪئي. جيڪو دنيا جو پهريون سيڪيولر نرسنگ اسڪول هو. جيڪو اڄ ڪلهه ڪنگز ڪاليج لنڊن جو حصو آهي. فلورينس جي جدوجهد سان هي شعبو پوري دنيا ۾ رائج آهي.

ماحولياتي نظريو ۽ لکڻيون: فلورينس هڪ تجربيڪار نرس هئڻ سان گڏوگڏ ماهر فن به هئي تنهن ڪري هوءَ بيمارن جي مناسب علاج لاءِ انهن جي علاج دوران مناسب ماحول کي وڏي اهميت ڏئي ٿي. جو ته سندس خيال ۾ مريض جي صحتياب ٿيڻ تي اردگرد جي ماحول، خوراڪ ۽ رهڻي ڪهڻي جو وڏو اثر پوندو آهي، تنهن ڪري مريضن جي لاءِ تازي هوا، صاف پاڻي، پاڻي جي بهتر نيڪال، ڪاڌي ۽ ماحول جي صفائي ۽ روشني جي مناسب انتظام جو هجڻ لازم آهي.

فلورينس برطانوي فوج لاءِ پنهنجي خدمتن پيش ڪرڻ دوران صحت، اسپتال انتظاميه ۽ ماحولياتي جاڻ بابت ڪيترين ئي تحريرون لکيون. 1860ع ۾ سندس ڪتاب (Notes on Nursing) شايع ٿيو جيڪو نرسنگ جي اصولن بابت آهي ۽ دنيا جي ڪيترن ئي ٻولين ۾ شايع ٿيل آهي. ان کان علاوه به سئو کن رپورٽون، ڪتابچا ۽ ڪتاب سندس لکڻين

۾ شامل آهن.

فلورينس نائيٽنگل طرفان انسانيت لاءِ ڪيل اعلىٰ خدمتن جي عيوض برطانوي حڪومت ڪيس 1883ع ۾ ”رائل ريڊ ڪراس“ 1907ع ۾ آرڊر آف ميرٽ جهڙن اعزازن سان نوازيو. گڏوگڏ عالمي سطح تي نرسنگ سان تعلق رکندڙ هر شعبو سندس خدمتن جي اعتراف ڪرڻ کان سواءِ اڌورو سمجهيو وڃي ٿو. دنيا جي سماج سڌارڪ، انسانيت پسند هي شخصيت 13 آگسٽ 1910ع تي ميفيئر لنڊن ۾ لاڏاڻو ڪري وئي.

هن سبق مان معلوم ٿيو ته:

جديد نرسنگ جو بنياد رکندڙ، سماج سڌارڪ، ماهر شماريات ۽ ماحول دوست شخصيت جي مالڪ فلورينس نائيٽنگل اٽلي جي شهر فلورينس ۾ پيدا ٿي ته مائٽن سندس نالو به فلورينس رکي ڇڏيو. فلورينس ننڍپڻ کان ئي نرسنگ جي شعبي کي پسند ڪندي هئي. راند ڪندي به ڪيس مريض جي ٿهل ٽڪور ڪرڻ وارو ڪردار وڻندو هو. سندس اهڙي دلچسپي ۽ لڳاءُ جي ڪري هوءَ وڏي ٿي هڪ ماهر نرس سان گڏ بهترين منتظم ۽ ان شعبي کي نئين سر اڏيندڙ بڻجي وئي. جنهن ڪري دنيا سندس ڪردار ۽ خدمتن کي ساراهڻ کان سواءِ رهي نه ٿي سگهي. فلورينس ڪريميه جنگ ۾ بيمارن جي خوب پرگهور لڌي. ڪيترين ئي عورتن کي نرسنگ جي سکيا ڏني. سندن تربيت لاءِ اسڪول قائم ڪيو ۽ انهن جي لاءِ ”نوٽس آن نرسنگ“ جي نالي سان ڪتاب لکيو. سندس اهڙي ڪردار ۽ خدمتن جي ڪري هوءَ اڄ تائين عوام جي دلين ۾ زنده آهي.

مشق

(الف) هيٺين سوالن جا مختصر جواب لکو:

1. فلورينس کي سندس خدمتن عيوض ڪهڙن اعزازن سان نوازيو ويو؟
2. فلورينس جنگ ڪريميه دوران ڪهڙا اپاءَ ورتا؟
3. ”بتين واري خاتون“ مان ڪير مراد آهي ۽ ڇو؟
4. صحت مند ڪرڻ لاءِ مريض کي ڪهڙين انتظامي شين جي گهرج هوندي آهي؟
5. فلورينس نائيٽنگل جي والدين جو تعارف ڇا آهي ۽ انهن ڪيس نرسنگ اپنائڻ کان ڇو منع ڪيو؟

(ب) هيٺين سوالن جا تفصيلي جواب لکو:

1. فلورينس نائيٽنگل جي ذاتي زندگي بابت اوهين ڇا ٿا ڄاڻو؟
2. فلورينس نائيٽنگل جي نرسنگ لاءِ ڪيل خدمتن جي وضاحت ڪريو.
3. فلورينس نائيٽنگل جي ”ماحولياتي نظريي“ مان ڇا مراد آهي؟

(ج) صحيح جواب جي سامهون (✓) جو نشان لڳايو.

1. ”ٻتين واري خاتون“ لقب هو:

(الف) يوآن ريڊلي جو	(ب) ميران ٻائي جو
(ج) فرانسس نائيٽنگل جو	(د) فلورينس نائيٽنگل جو

2. فلورينس نائيٽنگل جي پيدائش ٿي:

(الف) لنڊن ۾	(ب) امريڪا ۾
(ج) اٽلي ۾	(د) جرمني ۾

3. جنگ ڪريميه واقع ٿي:

(الف) روس ۾	(ب) لنڊن ۾
(ج) يوڪرين ۾	(د) فرانس ۾

4. جنگ ڪريميه دوران فلورينس جي ماتحت نرسن جو تعداد هو:

(الف) 37	(ب) 38
(ج) 39	(د) 40

5. فلورينس نائيٽنگل جي ڪتاب جو نالو آهي:

(الف) نوٽس آن نرسنگ	(ب) نيڪوماچين
(ج) ميڊيڪل سائنسز	(د) ماڊرن نرسنگ

شاگردن ۽ شاگردياڻين لاءِ سرگرمي

فلورينس نائيٽنگل جي خدمتن بابت هڪ ڊاڙو ملهايو وڃي جنهن ۾ سندس حالات زندگي ۽ نرسنگ بابت خدمتن تي مضمون پڙهيا وڃن ۽ شاگردياڻيون فلورينس جي ڪردار جو عملي نمونو پيش ڪندي مريضن جي نمائشي ٿهل ٽڪور ڪن.

استادن لاءِ هدايتون

جديد نرسنگ جي بانيڪار فلورينس نائيٽنگل بابت تيار ڪيل ڊاڪيومينٽري بابت شاگردن ۽ شاگردياڻين کي رهنمائي ڪئي وڃي ۽ ان جي ڏسڻ کان بعد ڪلاس ۾ هر هڪ شاگرد ۽ شاگرديائي کان ان جا تاثرات معلوم ڪيا وڃن.

نوان لفظ ۽ انهن جي معنيٰ			
لفظ	معنيٰ	لفظ	معنيٰ
نرسنگ	دائيپو، مريضن جي سار سنڀال	اعتراف	اقرار، قبوليت
شماريات	ڳاڻيٽي جو علم	اڌورو	اڻ پورو
ٽهل ٽڪور	خدمت چاڪري، سار سنڀال	سماج سڌارڪ	سماج سڌاريندڙ
خيما	تنبو	لڳاءُ	تعلق، رابطو
متعارف	ناميارو، واقف	منتظم	انتظام سنڀاليندڙ
موجد	ايجاد ڪندڙ	اڏيندڙ	قائم ڪندڙ، جوڙيندڙ
اعزاز	مانُ، مرتبو	سرمايو	ڌن، موڙي، ملڪيت